

З ВІТ
ДИРЕКЦІЇ
ц. к. П. гімназії в Коломиї

за рік шкільний

1900/1901.

13937

З м і с т:

1. Наукова части — Евстахій Макарушка: О. Потебня і його НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ.
2. Урядова части — Директора.

Накладом наукового фонду.

В Коломиї, 1901.

З друкарні Михаїла Білоуса.

nr. inv.-Sgn. ~~407~~ 307

Оле́ксандер Потебня і єго науко́ва діяльність.

Один з корифеїв росийської критики першої половини XIX. століття, Вискаріон Белінський, приглядаючи ся доволі підлій і вже тоді ріжнородній діяльності літературній Українців в Харкові, тому другому по Полтаві огнищі духового життя найновійшої доби, замітив зовсім справедливо, що „Харків є нечаче столицею України, отже й столицею українського письменства, української прози а особливо української поезії.“ Тим осередком духовим став Харків небавом по заснованню там університету (1805) стараням українського патріота Василя Каразина. Вже 1816. року являє ся тут заходами деяких професорів періодичне видане „Український Вістник“, мовби півурядовий орган університету, де крім урядових оповіщень печаталися розвідки про Україну. Тим чином коло сего органу зосереджують ся українські учени, етнографи і белетристи. Одним з редакторів Вістника був голова громади харківських письменників, Григорій Квітка-Основяненко.

Крім белетристів, що свої твори печатали то в У. Вістнику то в альманахах то окремими книжками, як П. Артемовского-Гулака, Квітки, Боровиковского, Метлинського, Корсуна, Кореницкого, Степана і Петра Писаревских, Михайла Петренка, Щоголєва а посередно й Гребінси, маємо вже тоді українських філологів, істориків, археологів і етнографів, що або жили в самім Харкові або стояли з ним в звязи. Павловский, автор першої української граматики (1818), професори Іванович і Срезневский та єго ученик М. Костомарів, князь Цертелев і висше згаданий Метлинський — отсє імена харківських учених, що поклали основу під українську науку. Додати ще годить ся, що під впливом виучовання славянських літератур і народностей положено в Харкові за приводом зукраїнщеного Москазя, Ізмаїла Срезневского і Корсуна початок українському

славянофільству, яке найшло небавом вираз в програмі а почасти і діяльноті основателів Кирило-Методіївського товариства в Києві, куди перенісся з Харкова Костомарів, ученик славянофіла Срезневського.

Вже то вистарчить, щоби осудити, чи вище наведений суд Бєлінського про тодішнє значінє Харкова для українського духового життя справедливий.

Замітне, що в лівобічній Україні народні традиції переважалися значно живійше, ніж в правобічній. Нікії нанесені чужі форми не могли їх викорінити: не вчинила того навіть російська мова, вложена насильно на місце рідної, української, в уста нобілітованої російським правителством козацької старшини. Народна самосвідомість, яка не дала ся силово придавити, була на стілько могучою, що не позволяла образованім Українцям відставати від свого, ба навіть приєднувалася Україні робучі сили з-поміж Росіян і Поляків. Одним з синів тієї лівобічної України, вихованим серед місцевих рідних традицій, а учеником і професором харківського університету є Олександер Потебня, перворядний філолог і етнограф, окраса і слава українського ученого съвіта.

Олександер Потебня¹⁾, син Атанаса, дворянин, уродився в роменськім уїзді полтавської губернії 10. вересня 1835. року. До гімназії ходив в Радомі, в давнім королівстві польськім, де його родич був учителем. В 1851. р., маючи несповна 16 літ, вступив у харківський університет на правничий виділ.

Товариши познакомили його з Михайлом Вас. Ніговським, любителем і справним збирачем українських народних пісень²⁾. Се знакомство не остало без впливу на дальшу судьбу і наукову діяльність Потебні. Бібліотекою Ніговського, зложенюю з творів на українській мові і таких, що відносилися до України, користувався наш молодий правник. Але вже на

¹⁾ Етимольою свого імені подає сам Потебня на стр. 49 діла: Къ исторії звуковъ русскаго языка, IV. Варшава, 1883: *тебенек* в татарскім значить: скіряні боки сідла. Над Доном в росийска родина Тебен'кових, отже з іменем від того самого кореня.

²⁾ Деякі думи, ним записані, попали в збірник Антоно-вича і Драгоманова (Істор. малор. п'єсни, К. 1874—5), но більша частина єго збірника затратила ся.

другий рік, почасти за порадою Ніговского, почасти з вродженої склонності, перейшов на історично-фільольотичний виділ і дістався в число державних стипендистів. Однак тодішній університет в Харкові, хоч й як вдачно згадує про него Потебя, не міг подавати єму духовий корм такої якості і в такім напрямі, щоби вдоволити єго високо талановитого духа. Поміч до єго наукових студій подала єму сама судьба. Якась склонність до квестій, що не мають безпосереднього, так сказати, житевого (практичного) значіння (прим. вичерпуєча цілу лінгвістику квестія про відношення мисли до слова) не поясняє єя школою. „Ту школу проходило зі мною много інших, далеко ліпше підготованих до фільольотичних трудів.“ Такими були в університеті ученики полтавської і курекої гімназій. „Я паходжу схожість між собою і деякими давнопомершими свояками по батьку, що отримали (по давньому) буквально країцарове образовання (за науку у дяка — копа грошій і горицок капі). Моя тета по Четям-Мінеям рішала філософічні квестії, а дядько, за молоду убитий на Кавказі, як мені казали, займався арабською і перською мовою та знав кілька гірських говорів.“

В радомській гімназії учили яко-тако тільки латини; пропе було низше мірою. Коли пізнійше нашого ученого не відстравувала граматика, то се було по єго думці тому, що молодим не знав ніяких граматичних учебників. Там вивчився польського (тою мовою подавано більшість предметів; учеників рускої народності було в гімназії всього кількох), а в родині дідувця — німецького. Там також виробив собі замілюване до легкого читання.

Харківський університет „давав більше, ніж можна би очікувати, розбираючи з-окрема професорські сили. Буває і інакше, коли много дає ся, а мало побирає ся. Тоді богато брало ся з воздуха.“ Прим. між викладами цілком не було філософії. Льотіку і психольотію читав професор богословія, священик І. Лебедев. Записок всього кілька листків. Однак перші, буквально повторювали щорічно рядки вступної лекції всесвітньої історії Рославського-Петровського („Правда — се згода наших виображенів з дійсним станом річей; по чоловік, сформований страстами, обмежений виливом матерії і т. д.“) викликували рух мисли досить самостійний, тому що о Канті і т. п. тоді ві Потебя ні єго товариші не чули. Професорів

класичної фільольгії було трох; з них А. Валицького уважано дуже добрим професором. „Однак річ певна, що в моїм часі з латини і греки забували фільольгі в університеті те, що знали, а знали, як згадано, полтавські і курскі гімназисти доволі много.“ Старинності і істория літератури грецкої і римської складалися з нікчемної бібліографії і номенклатури. Російську граматику викладав по граматиці Давидова Амвросій Метлинський, „українофіл (тоді ще такого терміна не було) і добрий чоловік, но слабий професор.“ Єго збірник „Южноруских народних пісень“ був першою книжкою, що з неї Потебня учився обсервувати язикові прояви. Пізніше Лавровський, що перейшов з катедри педагогії на катедру російської літератури, вказав на „Мысли объ исторіи русского языка“ Срезневського. П. А. Лавровський читав спершу по запискам, вчиненим на основі викладів і сказівок Срезневського. Фонетика славянських мов була тоді для студентів фільольгії новостію, для більшості страшною. Студенти інших виділів зовсім справедливо прозвали словесників „юсами“ і „букоїдами“; юсів словесники звичайно не поконували і самі чули до них не менше відрази, ніж нинішина молодіж до грецкої і латинської граматики. Історію Росії викладав добре А. Зернин: виравді розтягло і некрасирічно, але розумно і свободно, не з зошиту і не виучуючи ся дома на пам'ять, як робило много інших. Записки, пороблені Потебією за ним, були ему пізніше корисні в исоднім згляді. Через П. Лаврівського познакомився з граматикою Мікльосича і працями Караджича. З інших праць, що на него мали вплив, вказує на працю Костомарова „Объ историческомъ значеніи русской народной поэзіи“, що з деяких зглядів сму не подобала ся і статтю Буслаєва „Объ эпической поэзіи.“

Так отже виглядав харківський університет в часі студій Потебі. Великі недостачі образовання замітив він на собі доперва пізніше. Скінчив університет 1856, і доступив степені кандидата на основі розправи: „Первые годы войны Хмельницкаго“ (по Пастория „Bellum scythico cosacicum“ по Величку і народним пісням). Ся розправа не була печатаною. Задля недостачі вільних учительських місць в харківських гімназіях зроблено его, державного стипендиста, поки-що комінатним надзвірателем в І харківській гімназії. За півроку повелося ему заступити себе на тій службі іншим, зрік ся плати (дуже

лихії: 223 рублів річно) і за порадою П. Лаврівського став лагодити ся до магістерського іспиту з славяно-фільольтої. Доси не думав, як сам каже в своїм автобіографічнім листі до А. Пипіна, автора історії російської етнографії,¹⁾ ні о систематичних заняттях ні о професурі. Зложивши сей іспит (1860.) „завдяки ласкавости — власні слова Потебні — П. А. і Н. А. Лавровских, лишив ся при харківськім університеті адюнкт-професором на історично-фільольточнім виділі. Перші його печатані праці були: „О деяких символах в славяно-народній поезії“ і „Мисль і язик.“ Був се час, коли, по довгій перерві, стали заходити ся коло доповнення університетів новими учительськими силами. Потебня був одним з перших висланих з харківського університету за границю 1862 р. Удав ся до Берліна. Тут доневре спостеріг, як мало подала єму школа, але „сідати за указку“ було вже тоді неможливо. В Берліні теоретичних викладів не слухав (спостеріг, що не варта), а „шкільним способом“ учив ся санскриту у Вебера; дома старанно приготовляв ся, а в авдиторії сам на сам з професором здавав лекцію; замітне, що сидячи в двійку щільй курс по 4-5 годин на тиждень, они не сказали один одному ні слова, яке не відносило би ся до лекції. Могло то мати рішучий вплив на пізнійші заняття нашого молодого ученого, коли би не тревало курс, а 2-3 роки, але час був такий, що його мало настроювали до таких заняттів: почала брати верх туга і він по році вернув самовільно до вітчини,²⁾ саме до оборони докторської розправи „Изъ записокъ по русской грамматикѣ, I и II,“ в 1863. став доцентом, а 1874., доступивши степені доктора, надзвичайним і звичайним (1875) професором російської мови і літератури в Харкові. 1876. в наслідок просторого відзвіву І. Срезневського, члена петербурзької академії наук, о науковій діяльності професора Потебні признала єму таїж академія повну Ломоносівську премію, 1877. стає головою історично-фільольточного товариства при харківському університеті, 1878. членом-дописувателем Імператорської академії наук, 1889. членом Чеського королівського товариства наук, 1890. признало

¹⁾ История русской этнографии, т. III. Этнография малорусская А. Н. Пыпина. С. Пет. 1891. стор. 421-424.

²⁾ По лекціях санскриту у Вебера відбув подорож по славяно-землях, хоч в автобіографії о ній не згадув. Пор. А. Н. Пипінъ, *ibid.* II., стор. 147.

ему „за многолітні труди і знамениті заслуги для науки того глибокого знатока і високо талановитого дослідника, одного з першорядних учених“ Імператорське росийське географічне товариство пайвищу свою нагороду, золоту Константинову медаль.

Умер 29. падолиста 1891., в віку 56 літ. Постійним предметом звич 34-літніх учених дослідів професора Потебі був український і росийський язык, в звязі і порівнянню з посвяченими языками, особливо славянськими і литовско-латиським; многочисленні і обвінці праці проф. Потебі від 1860. майже щорічно до єго смерти являлися вчасти віддільно, вчасти в спеціальніх письмах і посвячені історично-порівняючому пізнанню язика з огляду звукового, словотворного і словарного, як також порівняючому пізнанню народної поезії з огляду на єї форму і зміст, і відтворенню, дорогою історично-порівняючої методи, релігійно-поетичного съвітогляду давніх Славян та посвяченіх з ними народів на основі останків обрядів, повір'їй, переказів і народних пісень.

Для схарактеризування професорської діяльності О. Потебі немає богато матеріалів. Та одушевлений відзвів одного з єго слухачів, Горнфельда,¹⁾ про свого улюблена „учителя“ вистарчить для сеї цілі. „Для нас, учеників був се імено „учитель“ в самім найкращім зміслі, учитель, що приносив в викладову салю цілого себе — всю довголітніу роботу мисли, всії свої невичернані богацтва знання, всю горячу любов до правди, фільософічний съвітогляд і се, що було найціннійше в нім, чисто молодече одушевлене, яке уділяло ся безпосередньо слухачам.“ Єго виклад — се був простий розговір о дуже зложих і глубоких річах. Нічо тут не нагадувало викладу з кафедри: приготованого, плавного, штучного. Точна, ясна, мов на міді вирита формула творила ся найчастійше таки там, в салі викладовій, на очах учеників. В єго викладі все було обчислене на се, щоби будити і будити мисль, чинити її ясною, консеквентною, самостійною. Процес мисли відбувався в нім так наглядно, так винукло, що ученика втягало в ту роботу. „Не було се гладке виложене елементарної системи цехової науки — наука будувала ся тут, а ви брали участь в єї будованю.“

¹⁾ „Харків. Вѣдом.“ ч. 332 з 1891 і „Кіевск. Стар.“ т. 36., стор. 324-331.

Слухач виходив з авдиторії з новими мислями, що не улітали з голови, але продовжали ся і на далішім викладі, і до ма, і в вечірній товариській розмові, бେ ціла система викладу вела до того, щоби не забувати, а викликувати мислення. Факти, подавані ним прим. при викладах історії літератури, будили нові розумівання в других областях мисли. Найчастіше єго психольогічні виводи з фільєльгічних фактів були надзвичайно займаючі: раз пояснив дорогою історії язика то загальне звісне тверджене, що вроджених категорій часу, простору і т. д. чоловік не має, що він родить ся тілько зі спосібностю, приймати враження Заки доходив в своїм викладі до узагальнення, попереджував его множеством фактів, примірів: легко, повною рукою черпав доказами з області порівнюючої лінгвістики, історії літератури, філософії, психольогії. Рідне слово, що йно вихоплене з підра народного життя — і Гете, „Гамлєт“ і „Єгипетські ночі“, новеля Бокачія і зворот з „Конерфільда“, Аристотель і замітка Буслаєва, Гайнце і Лівій, Апулей і Міцкевич, фацета і роман, пісенька і поема — проходили чергою перед учеником, викликаючи, розвиваючи і скріплюючи ждану мисль. Безконечна ріжиородність і багатство питат, порівнань, анальгії, заміток, кинених віддільно, мимоходом, серед чогось піньшого, робили з тої простоті, тихої бесіди блискучий, точний і бистроумний виклад. Відтак то мистецьке читання образців літератури, той благородний склад мови, той артистичний, поетичний і пластичний язик — все вело до того, щоби цілком віддати ся змістови єго речі.

При оцінюванню творів штуки видавав основні, позитивні суди; в критикованю судів інших учених умів лучити різкість з мягкостию.

Духовий вилів професора Потебні на єго учеників був великий: у него находили они такий високий, справді „людський“ погляд на сьвіт, який знали лише з книжок і ледви чи розуміли, як слід. Консеквентність переконань, поглублювання сути явищ, широта поглядів — все то уділяло ся ученикам.

Розбираючи образці літератури, учений професор не входив в бібліографічні подробиці ані не займав ся публіцистичною стороною твору — поясненем єго суспільного значіння; він сягав глубше: настрій твору, єго внутрішній сьвіт, єго психіка — се було предметом викладу і давало правдиве розуміння єго

значіння. Кождай твір літературний на стільки важний, о скільки вносить щонебудь нового; він великий, наколи він — дальша степень в історії мислення, наколи він — дійсний „перехід мисли від звісного до незвісного“; з другої сторони поетичний образ тим вищий, чим предмет, замкнений в нім, ширший, многосторонній, живучіший, чим більший захоплює круг ріжновидних явищ дійсності.

Горнфельд вінчить свої спомини о Потебні отсими словами: „Передо мною лежить його портрет. Не знаю, як для других — для мене се лице повне певничайної краси: той великий, сильний лоб, та тонка, задумчива усмішка, той добрий склад уст і донитливий, опановуючий погляд, той неземський спокій, — відбиток вищого напруження духа в тім слабім старечім тілі.“ Мабуть не богато було професорів, що ім присвячено по смерти так гарні спомини, як отсей.

В товарискім і публичному життю Потебня не брав участі. Кабінет, викладова салі і наукові товариства вистарчали єму вповні. Мірою його довголітньої, самітної і безупинної праці не могутъ бути ті обсягисті і численні наукові твори, що були напечатані, бо призбирані, але ще не оброблені матеріалів остало дуже много по його смерти. „О тенерішних і будучих своїх працях — циши Потебня недовго досмерти — могу сказати тілько, що працювати стає трудніше і я не знаю, чи удасться випустити в світ то, що наконічилося за 20 літ з накладом.“

Его наукові праці, з виїмкою висше згаданої кандидатської історичної (непечатаної) розвідки про перші літа війни Хмельницького, є то фільольотічні то етнографічні; мало дрібних біографічних або естетично-критичних і т. На переді праць лінгвістичних і фільольотічних стоїть одна праця, що заслугує на більшу увагу. Містяться в ній майже всі основні погляди покійника на відношення мисли до слова, — со гарпій вклад до будови психогноміки. Зрозумінє його прочих праць стає лекшим по перечитанню сеї. Заголовок є:

1) Мысль и языкъ, неч спершу в журналѣ Министерства Нар. Просвѣщенія, 1862., і віддельно 1862.; 2. вид. в Харкові 1892.

Дальші праці фільольотічні Потебні важніші є отсей:

2) Два письма изъ Берлина (1862—1863) адъюнкта Хар. унів. Потебни в I, части „Извлеченій изъ отчетовъ лицъ, отправленныхъ Министерствомъ Нар. Просвѣщ. за границу, для приготовленія къ профессорскому званію.“ (С.-П. 1863);

в II. части „Извлеченій“ напечатаний відчit „магистра Потебни.“

3) О связи нѣкоторыхъ представлений въ языке. Вороніж, 1864. стр. 32.

4) О полногласії, Фил. Записки, т. III—V, (201—252) Вороніж, 1864:

5) О звуковыхъ особенностяхъ русскихъ нарѣчій. Съ приложеніемъ образцовъ менѣе извѣстныхъ малорусскихъ говоровъ, Фил. Зап. 1865. т. IV. вип. 1, 49—97, II.—III., 95—158.

6) Два изслѣдованія о звукахъ русского языка. I. О полногласії. II. О звуковыхъ особенностяхъ русскихъ нарѣчій, Вороніж, 1866.

7) Замѣтки о малорусскомъ нарѣчіи. Фил. Зап. 1870. (відб. 1871 въ Ворон.), що викликали дуже богато відзивів, між іншими Шахматова в Archiv- i f. sl. Philol. (Beiträge zur russischen Grammatik, Arch. VII., стор. 58, 62, 68.) і Смирнова въ Русск. Фил. Вѣстн. т. XIX., 74—117.

8) Изъ записокъ по русской грамматикѣ. I. Введеніе. Ворон. 1874. і II. Составные члены предложений и ихъ замѣтки въ русскомъ языке. (Відб. зъ Ван. Імп. Хар. універс.) Харк. 1874. стр. 549.; дисертация на степень доктора; II. вид. Хар. 1888.

9) Замѣтки по исторической грамматикѣ русского языка. (Журн. М. И. Пр. 1873—1874. въ кількохъ зошитахъ,) перепечатані въ першімъ томі „Къ исторіи звуковъ русского языка“; Ворон. 1876.

10) Орнографическая замѣтка. Фил. З. т. XIV.

11) Грамматическая замѣтка по поводу сочиненій М. Колосова и Л. Гейтлера. (Первое полногласіе. Этимологическая различія коренныхъ гласныхъ въ глаголахъ,) Фил. Зап. т. XIV. Вор. 1875.

12) Къ исторіи звуковъ русского языка. Ворон. 1876. (Наріча въ давнімъ рускімъ язиці. Звукові признаки, початкове руске *o* = старослав. *ε*. Думки о походженю *z* і *ь* і часі *іх* затрати въ рускімъ. Глаголи звуки *z* і *ь* при плавнихъ *r*, *l* межи двома співзвуками. Дв. *і* і *ь* по обоихъ сторонахъ *r* або *l* межи двома другими співзвуками. Перший повноголос (оро=ра, і пр.).)

13) Малорусская народная пѣсня по списку XVI. вѣка.
Текстъ и примѣчанія. Ворон. 1877.

14) Разборъ сочиненія П. Житецкаго: „Очеркъ звуковой
исторіи малор. нарѣчія.“ Київ 1876. в 33-ім томі Зап. Акад.
Наук, стор. 764—839.

15) Слово о полку Игоревѣ. Текстъ и примѣчанія А. Потебни. Ворон. 1878.

16) Kritischer Nachtrag zu Archiv II. 302. (Изъ письма
Потебни къ Ягичу о козацкой думѣ о Богданѣ Хмельницкомъ.)
Arch. f. sl. Philol. III. стор. 219.

17) Über einige Erscheinungen des slavischen Palatalismus,
Archiv f. sl. Philol. B. III, 358—381, 594—614. Berlin
1878—1879. (Пор. „Къ исторіи звуковъ“ II, 1—70.)

18) Zur Frage nach dem ursprünglichen Lautwerth der
slavischen Nasalvocale, von A. A. Potebnja (Arch. III. 615—620)
Berlin 1879. (Пор. „Къ истор. звуковъ“ I, 209—220.)

19) А. А. Потебня. Къ исторіи звуковъ русскаго языка.
II. Этимологическія и другія замѣтки. (Изъ Русск. Ф. Вѣстника
1879.) Варшава, 1880., III. Варшава, 1881., IV., Варшава, 1883.

20) Значенія множественнаго числа въ русскомъ языке.
А. А. Потебни. Ворон. 1888, 76 стор.

21) Этимол. замѣтки. (Живая Старина. Вып. III. СПет.
1891. стор. 117—128.)

Етнографічні:

1) О нѣкоторыхъ символахъ въ славянской народной
поэзіи. Харків, 1860., сторін 155.; (дисертація на степень ма-
гістра.)

2) О миѳическомъ значеніи нѣкоторыхъ обрядовъ и по-
вѣрій. Москва, 1865. (Різдвины обряди; Баба-Яга; Змій, Вовк,
Відьма.)

3) О долѣ и сродныхъ съ нею существахъ. М. 1867.
(Назви долі . . о звязи долі з мітичними лицями. . доля і огонь . .
доля і душа . . доля і недуга, смерть.)

4) Къ статьѣ г. Аѳанасьева: „Для археологіи русскаго
быта.“ Москва, 1867. (Цікавий уступок про пориване супруги
(„умычка“); вино; супруг; звязь между „супругъ“ і „прясть.“)

5) О куцальскихъ огняхъ и сродныхъ съ ними пред-
ставленіяхъ. Москва, 1867.

6) Переправа черезъ воду, какъ представленіе брака.
Москва, 1868.

7) Объясненія малорусскихъ и сродныхъ народныхъ пѣсенъ.
I. Варш. 1883. (280 стор.) II. Колядки и щедровки. Варшава,
1887. (890 стор.)

8) Степовы думы та спивы, Ив. Манджуры подъ ред.
А. А. Потебни.

9) Малорусскіе домашніе лѣчебники XVIII. в Кіев. Стар.
1890. т. 28, стор. 91—94. приложенія 1—59., всього 63 стор.

10) Сказки, пословицы и т. п. записанныя И. И. Ман-
джурой, изд. въ сборникѣ Харк. Истор.-Филол. Общ. (Т. 2.
1890. стор. 1—190) подъ редакціей А. А. Потебни.

11) Рецензия на пісні Галицкої і Угорской Руси Головац-
кого, видані в Москві, 1878. Запис. Ак. Н. XXXVII. 4., 64—152.
СПет. 1880.

Видання:

1) Сочиненія Григорія Федоровича Квітки. (р. 1798. + 1843.)
Малороссійскія повѣсти, разсказанныя Грыцькомъ Основьянен-
комъ. Виданіе Харківского Уїздного земства в хосен народної
школи заложеної в Основі в память Гр. Квітки. Під редакц.
А. А. Потебні. Харків, 1887. Том I. i II., IV + 255 i 328;
т. III. Повѣсти и розсказы. Хар. 1889. стор 341.; т. IV. Статьи
историческія. Хар. 1890. 515. (1); 2.

2) Сочиненія П. П. Артемовскаго-Гулака (съ предисло-
віемъ и примѣчаніями пр. А. А. Потебни). Кіев. Стар. 1888.
Т. XXI стор. 184—208.

Дрібні письма:

1) Александръ Вас. Поповъ. Некрологъ его написанный
А. А. Потебнею; (гл. А. В. Попова. Синтаксическая изслѣдо-
ванія. — I. Ворон. 1881. стор. I. i II.)

2) Реферат пр. А. А. Пот., посвящений разбору тих мыслей
Достоевского о „народной правдѣ,” что высказаніе ним в его
„Дневникѣ Писателя.“ Засѣд. Харк. Ист.-Фил. Общ. 11/II 1881.

В рукописях остали:

1) Отвѣтъ П. Лавровскому на его разборъ диссертациі:
„О миѳическомъ значеніи иѣкоторыхъ обрядовъ.“

2) Отзывъ о литовско-русскомъ словарѣ братьевъ Ялке-
вичей.

3) III. том „Зап. по р. грам.“, майже зовсім готовий до печати.

4) Матеріалы и замѣтки по теорії словесности. Замітки для себе, в деяких місцях вже оброблені бруліонів. Є се ма- бути рукопись сеї важної працї, про яку пише в автобіографії Потебня: „Найбільше займають мене питанія, понимані в Гумбольдтовім змислі: поезия і проза (поетичне і наукове мислене) є явищами язика. Послідними літами я читав курс теорії словесности, зложений на тому заложеню. Саме тепер займаю ся граматичною працею, звязаною з тим курсом, що має два заголовки — для публики: „о зміні значіння і замінах іменників“, для мене: „о усуненю в мисленю субстанцій, що стали мнимими“ або „о борбі мітичного мисленя з позитивно-науковим в області граматичних категорій“ (на даних особливо з рускої і російської мови). В основі лежить мисль, вирочім не нова, що фільософічні узагальненія таких а таких то по імені учених основують ся на фільософічній роботі безіменних фільософів, яка доконує ся в язиці.“

5) Матеріалы для малорусского словаря (і загалом етимоло- гічного словаря р. мови): 14 зошитів разом з деякими окре- мими замітками, звязаними в пачки; (три часті: матеріали для етимології (словаря), для граматики і записи мішаного характеру.)

6) Переводъ Одиссеи на малор. яз., розміром орігіналу. Стака стихів або більше переписані ним на чисто, частию рукою єго жінки Марії Франц. Потебнї. Проче начерки олів- цем (8 пісень і початок 9) і вступні замітки для перекладу. Судячи по них, покійник хотів дати переклад чистонародним язиком, близьким до стилю Гомера і тому зроблений ним початок перекладу представляє труд дуже інтересний в літературнім і научнім згляді. По смерти Потебнї (1891) поміщено в „Зорі“ згадку, що Потебня лишив нам цілий переклад Одисеї.

7) Два зошити посвячені народній поезії, (народно-поетичним і мітичним образам.)

8) Один зошит (бруліон) нових записок о граматиці.

9) Объ изученіи иностранныхъ языковъ (по поводу Тютчева) з цілим рядом заміток о народності.

10) Объ искусственному языку.

11) О націонализмѣ (2 статті).

- 12) О пессимизмѣ.
- 13) Объ отношеніи къ прошлому.
- 14) О диссертациі Соболевскаго.
- 15) О методѣ изслѣдованія.
- 16) О Л. Толстомъ (его послѣднихъ творахъ) і много ин.¹⁾

Всѣ они мають дуже важне значеніе для вияснення єго поглядівъ на деякі квестії, що ворушагъ і ворушили колись руску і росийську суспільність.

Відношеніе мисли до слова — се тема, якою доси не перестають займати ся фільософи і лінгвісти. Знаменита праця Потебні „Мисль і язик“ посвячена також сїй темі. Однак, заки наш учений приступив в сїй працї до обговорення теми, попередив її замітками о прямо противних собі думках про сївідоме винайдене слова людьми а безпосередне сотворене его Богом.

Гаман ²⁾ думав, що по сотвореню Бог в чоловічім виді був учителемъ людей, отже научив їхъ й мови. Було се неначе відповідю на тверджене тихъ ученихъ, які думали, що язик відкрив ся першимъ людямъ в силу питомої їмъ природи.

На те замічає Потебня: коли приняти, що Бог научив першихъ людей мови, то мусить ся приняти, що у тихъ першихъ людей *важе* було розуміннє тої мови, отже *можність витворити її власними силами*. Діти виучують ся мови дорослих лише тому, що при іншихъ обставинахъ могли би витворити свою.

В другій теорії, іменно що язик безпосередно вложений в природу чоловіка, є два случаї: 1) коли чоловікови дано тілько зародки сил, конечнихъ для витворення слова і наколи розвій тихъ сил відбував ся по законамъ природи, то початокъ язика є цілкомъ людський а Бог може бути названий творцемъ язика тілько в тімъ зміслі, в якімъ вінъ — творецъ сївіта; 2) тому лишає ся тілько один здогад, що язикъ, вновні досконалій, був відразу даний чоловікови недостижими дорогами. Тимъ чиномъ той перший язик є досконаліший відъ всїхъ пізнійшихъ; ³⁾ відтакъ істория язика була би історією его упадку.

¹⁾ Пор. Э. Вольтеръ Бібліогр. матеріалы для біографії Алекс. А. Потебні СП. 1892.

²⁾ Steinthal, Der Ursprung der Sprache. 56.

³⁾ К. Аксаков назвавъ язикъ Адама „однимъ настоящимъ для чоловіка.“ (Опыты Русск. Грам. ч. I. Вып. I. 1860. стор. 3.)

По думці Беккера (*Organismus der Sprache*) язик — органічна функція, така сама, як всі інші, виконувана органами слова, спонукуваними до діяльності мислию. Але чи мисль існує перед словом?

Він хотів розвязати питання походження мови своєю теорією о внутрішньому розвою всього істнущого силою ідеї природи, „бо все, що існує, містить в собі ідею, дану єму природою.“ Яканебудь переміна предмету, заподіяна єму впішною силою — це механізм, не ідея природи. Но кожда одиниця істнуща, органічна чи ні, зве ся у него організмом; тож чоловік, розуміє ся, також організм. А що чоловік, так як кождий інший організм, розвиває ся лише знутрі, тож і механізм (= людська функція) є — по думці Беккера — лише внутрішнім, отже конечним, природним; машина, хоч витвір механізму, в тоді також організмом, витвореним знутрі (= в розвою людської думки.) Переходячи до обговорення організму язика, приймає для него в основі два протилежні поняття: *діяльності і буття*. Ті два основні поняття розпали ся по правилу протиположності кожде з окрема на нові два і так дальше. По тому посвояченю і противності понять становить Беккер посвоячене і противність слів, не признаючи того посвоячення значінь, яке виходить з посвоячення етимологічного. Ліпше зробив Пот, що в етимології не признає іншого розкладу слів крім генеалогічного посвоячення.

По думці Шляхера мисль без язика існувати не може, але в слід за тим і противорічить собі, твердячи, що відношення понять, *діаско* істнущі в мислі, могутъ не виражати ся звуками.

Перед чоловіком було у всесвіті царство „світового духа“ (*des Weltgeistes*), що „в чоловіці“ прийшов до самосвідомості, але не скоріше, аж в історичному періоді. В доісторичному періоді чоловіка дух світовий проявився на зверх звуками. Творення мови в доісторичному періоді чоловіка було несвідомим виголошуванем звуків, як сьпів птиці. Аж скоро світовий дух прийшов до самосвідомості в чоловіці, тоді настало панування чоловічого духа. В твореню чоловік покинув „царство звуків“ і стратив силу до творення свого конкретного образу-язика. З того часу покоління язиків лише продовжують ся, дегенеруючи ся все більше і більше.

Тимчасом на таке тверджене звиродлювання язиків згодити ся годі; затрата деяких форм ще не є упадком язика, звичайно буває она обявом стремленя до економії. Гумбольдт (*Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues*) не поясняє походження язика, тільки подає єго дефініцію: „язик є все треваочим стремленем духа, зробити членистий звук вираженем мисли — отже він не є ділом (*ἔργον*) — пе мертвим твором, але діяльністю (*ἐνέργεια*) — самим процесом твореня.“ Назвати язик діяльністю духа буде справедливо також тому, що саме істноване духа можна собі уявити лише в діяльності і яко діяльність. З другої сторони від язика в змислі „річи“ (мови) відріжняє Гумб. засіб слів і систему законів, добуті протягом віків; видко со іменно на мертвих язиках. — Єго теорія, що приймає поступ в розвою язика і тим стойть вище від Беккера і Шляйхера, не пояснює доволі *відношення* слова до мисли, хоч Гумб. назвав язик „органом образуючим мисль.“

Нотебія нонередив саму річ про відношене мисли до слова просторим психольоїчним вотупом о розвою безпосередніх чувств і рефлексії. *Внішнім виразом* (*рефлективним*) *чувства є звук*. Звуки бувають нечленисті (у звірят і у людей) і членисті (лише у людей). Для вираженя мисли слу жить лише членистий звук і тому бере лише від *свійств* мисли всії свої знамена.

Нечленисті звуки, подібні до криків болю, гніву, страху є вимушенні у чоловіка сильними зворушеннями, що придушують діяльність мисли. А членисті звуки, аналізовані по їх відношенню не до загального характеру людського чуття, а до віддільних душевних прояв, що з ними кождий з них звуків стоїть в найближчій звязі, можна поділити па дві громади: 1) оклики — безпосередні вирази спокійних чувств в членистих звуках; 2) слова у властивім значінню. Окликів не звоще Погебня словами.

Членисті звуки без *тону* бувають нерідко лише матеріалом для мови; виходить з того, що *внішнім виразом* *чувства є звук з тоном*. Тон грає в мові важну роль і часто зміняє єї змисл. Прим. слово *ви* є все займє. 2. особи множ., однак вимовити єго можна ріжним тоном: питання, радісного здивування, гнівиого докору і т. д. — мисль, звязана *созвуками* слова *ви*, супроводить ся чувством, яке виражає ся

в тоні, але не вичерпують ся ним і єсть чимсь від него відрізняється. Можна навіть сказати, що в слові членистість стоїть вище тону: глухонімі переймають її зором і проте може бути зовсім відлученою від звука.

Оклик є також членистий, але членистість в нім видається нам чимсь другостепенним, бо в нім *тон* відограє першу роль. Відберімо окликам *o! a!* тон, що вказує на їх відношення до чувства здивування, радости і т. п., а позбавимо їх змислу: они стануть тоді пустими абстрактами, точками, звісними в скалі самозвуків. Лише *тон* дає нам можність, догадувати ся чувства, визиваючого оклик у чоловіка, чужого нам по языку. *По тону* язык окликів, подібно до міміки, що без неї оклик, зовсім відмінно від слова, в неоднім случаю цілком не може обійти ся, є одиноким языком зрозумілим для всіх.

З сим вяже ся друга, більше внутрішня ріжниця між окликом а словом — *мисль*, що будить ся в съвідомості на звуки слова, з котрим она вже раз була звязаною. І так прим. почувши імя звісної мені особи, насуває ся мені більше або менше ясно і точно образ тої-ж особи, яку я перше видів, або звісна відміна чи поменьшена того образу.

Вираз *ах*, висказаній без причини, що нею повинно бути тут відповідне ему чувство, є лише *назвою* оклику, а не окликом, бо не є виразом чувства. Чувства він викликати не годен, коли тимчасом за *словом* все викликає ся *мисль*. Отсє важна ріжниця між окликом а словом.

Язык чоловіка в ранні пору дитинства, складає ся в рефлексій чувства в звуках. Взагалі не можна собі навіть уявити іншого жерела звукового матеріалу мови. Довільність чоловіка, — а таку довільність Потебня приймає — застав звук уже готовим: слова мали образувати ся з окликів, тому що лише в них чоловік міг найти членистий звук. Одні оклики осагали ся й на дальнє окликами (прим. оклики болю, вдоволення, здивування, радости і т. и.), другі стали ся словами і то, судячи по коренях теперішніх языков, ті, що переважно, коли не виключно, були окликами чувств, звязаних з враженнями зору і слуху.

Однак можна би справедливо спитати: яким чином оклик переміняє ся в слово, як отже відбуває ся то *творене языка?* в чим лежить се, що ми називамо об'єктивністю зна-

чіня, понятностю слова? як здобуває собі чоловік умінє, розуміти себе і других?

При сильнім чувстві брак рефлексії — звідси оклик. Щоби утворити слово, мусить чоловік звернути увагу на свій власний звук, а то є вже початком ослаблення чувства — саморозслідування, рефлексія в психологочному змислі того слова, котра є тим труднішою для нас, чим сильнішим є хвилююче нами чувство. Чоловік прим. з поневолінням жахом і цілком без розбору клонить голову, чуючи вперше над собою свист кулі, но згодом привикає до того свисту і починає вслухувати ся в єго питоменості. З сего видно, що повторювання вражінь ослаблює чувство а викликує аналізоване вражіння. Таке ослаблене чувство бачимо і у звірят, хотій то ослаблене не дає їм питомої людям обективності погляду на світ.

На тій ступені творить ся отже у чоловіка звязь звука з виображенням. Она тим більше росте, чим більше маліє звязь звука з чувством. Звук, видаваний чоловіком, переймає сам чоловік, а образ звука, ідучи постійно за образом предмету, стоваришує ся з ним. При новому враженню предмету або при спомині його повторяє ся і образ звука, вслід за сим являє ся і сам звук. Образ звука є перед появою самого звука докончено потрібний для утворення слова, а получене вражіння предмету і звука входить на місце безпосереднього рефлексивного руху голосових органів.

Але над розумінням звуків працює не одиниця, тільки спілка людей: слово лише в устах другого може бути понятим для говорячого.

В часі пошимання слова звук в нашій мислі випереджує своє значення, а при асоціації діє ся цілком наоборот: образ предмету йде в мислі перед образом звука. Говорячий випробовує зрозумілість звука на другім чоловіці, котрий силою однородної будови людського організму під впливом чувства, отриманого з враження предмету, такий же самий звук видає. Таке провірене суб'єктивного звука обективностю надає звукові силу постійної і загальної обективності. З тою хвилею доконує ся повна асоціація звука з предметом і виображенням предмету. І так, як бачимо, образоване слова є дуже зложним процесом: вперед — просте виражене чувство в звуку (під впливом бодю видає дитина поневоліно звук *буба*), потім — съвідомість

звука (дитина мусить конечно замітити, який успіх викличе її звук; досить їй почути свій звук *буба* від другого, щоби пригадати собі свій попередній звук, а відтак вже біль і викликавший його предмет), вкінці — съвідомість змісту мисли в звуці, яка не може обійти ся без понимання звуку дрігими. Щоби утворити слово з оклику *буба*, дитина мусить замітити, що мати — приймім — почувши той звук, спішить усунути предмет, котрий спричинює біль.

Ту степень творення слова звемо ономатопеїчною (патогномічний звук) у тому зміслі, що тут вперше звуками виражаютъ ся мислимі явища.

Однак слово на тій ступені виражає не всю мисль, припиняючи за єго зміст, а тілько один його признак. Образ *стола* може мати много признаків, по слово *стіл* значить тілько *простеленс* (кор. *стл* той сам, що в дієслові *стелити*) і тому оно може означати всілякі столи без огляду на їх форму, величину, матеріал. Є то суб'єктивний зміст слова, в котрім признаків може бути множество (внутрішня форма слова — відношене змісту мисли до съвідомості); — она показує, як представляє ся чоловіку єго власна мисль. Тим тілько можна пояснити, чому в однім і тім же язиці може бути много слів на означене одного і того самого предмету і наоборот одно слово, зовсім згідне з вимогами язика, може означати ріжнородні предмети. І так мисль о тучі представляє ся народу під формою одного зі своїх признаків, іменно того, що она втягає в себе воду і виливає її з себе, звідки й слово *туча* (кор. *ту* = пити і лiti). Тому польський язык словом *tęcza* від того ж кореня *ту* мав можність назвати радугу, що по народному съвітогляду випиває воду. Слово *радуга* має корінь *dug* = доїти т. е пити і напувати, той сам, що й в слові *дождє*, *дощ*. Слово *веселка* вигворене на основі іншого признаку радуги (кор. *vac* = съвітити, той сам, що в словах *весна* і *веселий*).

В ряді слів одного і того ж кореня кожде слово попереднє може бути названим внутрішною формою слідуєчого.

Подавши таким чином історію розвою слова з єго ембріону (нечленистого звука, визваного у чоловіка під впливом могучого і членистого під впливом слабшого чувства) аж до

слова у властивім єго значінню, витвореного зі звука під впливом зверненої на него мисли, переходить Потебня до обговорення значіння і участі слова в творенню за допомогою мисли нових виображенінь, понятя, суду, значить обговорює службу слова, яку оно віддає мислі і на відворот.

До творення нових мислів потрібно є, як звісно, аперцепція: она є участю звісних сум виображенів при образованню нових мислів. Звісні суми мислів є обясняючими для нових, доперва що творених, незвісних. Тоді по одній стороні стає вражіння і то, що потрібує обяснення, з другої та суна мислів і чувств, що ім підчиняється стояче по тамтій стороні. З цього виходить така дефініція аперцепції: аперцепція є участю сильніших виображенів в творенню нових мислів. На силу (більшу або меншу) виображенів впливає чувство і ясність їх.

Тепер слід застосовити це над способом, як та участь аперцепції відбувається: В ряді знамен предмету одно знамення є пануючим над іншими, що робить скоріше перед іншими на нас вражіння (= викликує в нас чувство; пр. в золоті знамення краски панує над знаменами тягару і звуку: золото = gel-tas = жовтий). Знаменя, виражені словом, легко утвірджують своє панування над всіма прочими знаменами, тому що оно віргає при кождім новому вражінню, хотіби навіть єго в нім не було, між тим як з прочих знамен образу много може лише рідко поновляти ся в съвідомості. Так отже слово (= вираз пануючого знамені образу) від самого свого рождення стає для говорячого средством, розуміти себе, аперцептувати своє враження. Внутрішня форма слова, крім фактичної єдності образа, дає ще значення твої єдності: она є не образом предмету, але образом образа т. є *вираженням*.

Язык є отже средством, розуміти себе. А розуміти себе можна в ріжній мірі; чого я в собі не замічаю, то для мене не існує і розуміється не буде мною виражене в слові.

Виходить з того, що перше слово чоловіка було *підметом*; розвій об'єктивності слова — це процес пізніший. Очевидно дитина і первісний чоловік не могуть мати в своїм язичі підмету (по нашему розумінню), хотіби тому, що говорять тільки віддільними словами. Беккер твердив, що ті слова — дієслова, присудки, дійсна частина речення. Але так не є; дядя! мама! папа! — назви не чинностій, а предметів, узна-

ваних дитиною; в тих словах чути потребу, бажане, а в такім случаю скорше могли би бути переведені нашими *доповненнями*.

Розвій обективності слова — се розвій категорій, частий язика, розвій повільний, постепений, подібний до всякого розвою в природі, що відбуває ся по зasadі розвою знутрі: Чувство що являє ся на верх в звуку, замикає в собі всео в зародку, но не всео вже в тімже часі видно в звуку. Розуміє ся, коли знаємо, що зміст мисли, означуваної язиком, бере свій початок від більшого числа віддільних чутевих вражінь і образів, а звуки язика — від багатьох рефлексій чувства, то не станемо думати, що язик виключує ся з одного кореня, але згодимо ся, що кожде первісне слово представляло тільки можність пізнійшого розвою звісного рода значінь і граматичних категорій. Приймаючи ріжницю між організмом, що має самостійне істновання а словом, що живе тільки в устах чоловіка, можемо покористувати ся порівнянням первісного слова з зародком: як зерно ростини не є під листком, ні цвітком, ні плодом, ні всео те взяте разом, так слово в початку не має ще п'яких формальних значінь і не є під іменником, ні прікметником, ні дієсловом.

Вище була згадка, що найвизначніше знамя предмету ставало основою слова, чи те знамя виразили би ми тепер іменником чи дієсловом чи якою іншою частиною мови. Близший розслід іменників вказує, що їх зародками були звуки, викликані вражінem, яке робила діяльність якраз тих предметів (іменників): ріка = текуча (скр. *rič*, *rinutti*, нім. *rinnen*); берег = скриваючий, *Berg*, (*bergan*), рус. *беречи*, з постійним епітетом: крутий, обривистий: *φράγ-υψη*. З цого, виходить, що знамена діяльності предметів викликували радіє від п'яких знамен чувство в спостерігаючім первіснім чоловіці. На тій основі твердив Штайнталь, що перші слова — назви знамен, а коли хочемо ужити граматичного терміну — *прікметники*.¹⁾ Потебня не годить ся з тим твердженем. Слово в початку розвою мисли не має ще для мисли значіння *якості* і може тільки вказувати на чутевий образ, що в нім ще нема ні дійства, ні якости, ні предмету, взятих віддільно, але всео то в нероздільній єдності.

¹⁾ Steinthal, Gramm., Logik und Psychol. 325, 328, 361.

І так отже слово — образ образу предмета виображенієм; відтак злучене двох слів можна би, по Штайнталю, назвати виображенієм вираження: коли поодиноке вираженіє було першим актом аналізи чутевого образу, то се в актом другим, построєним вже на першім. Предикат стає тоді новим осередком знамен, що викликує знамена, гуртуючі сяколо него, прим. собака *лає*.

Діє ся так в кождім реченю, навіть найпростійшім, первіснім, котре, як то доказує Потебня в своїм творі „Із засіжок по р. гр.“, є майже математичним зрівнянem. Таке первісне речене вправді не має ще того зосередження вираженінь, без якого нема строгого мисленя, значить ся нема ще в нім підчинення одного вираження другому, все-ж таки служить вже на виражене діяльності або стану, отже є вираженіем вираженія.

Тепер дістаеть вже слово силу, прислугувати ся мисли для витворення *поняття*. Звісно, що під понятем розуміється звичайно провірене, а наколи треба, спростовано вираженіе. Для тої цілі мусить ся укладати вираженія в суди, творити реченя, інакше: відбувати мислене. Потебня дефініює творене поняття оттаким чином. Всякий суд є актом аперації, толковання, пізнання, так що збір судів, що на них розложив ся чутевий образ, можемо назвати аналітичним пізнаніем образу. Такий збір є *поняттям*. Але розложене чутевого образу не є можливе без слова, тож доконче треба приняти необхідність слова для витворення поняття. Слово не є виїшною прибавкою для готової уже в чоловічій душі тої ідеї необхідності. Оно є витікаючим з глубини чоловічої природи средством, творити ту ідею, що тільки при его (слова) помочи відбуває ся й аналіза мисли. Як в слові вперше чоловік пізнає свою мисль, так в німже передовсім бачить він ту законність, котру потім не переносить на сьвіт. Мисль, накормлена словом, починає відносити ся безпосередно до самих понять, в них находить шукане знане, а на слово починає *важе аж тепер* глядіти як на посторонній і довільний знак та полишає специальній паузі, шукаги необхідності в цілій будові язика і в кождім окремім її камени.

Слово, яко орудя мисли, вступивши цілком на її послугу, має для неї велике значене на ріжких областях людского ми-

сленя. Передовсім необхідиме є оно при узагальнюванню і систематиці. Тут одним відповідним словом уміщує ся поняття між посвоючени, але тоді повинно слово вже свою формую вказувати, між якими поняттями слід єму занести місце: „*Sprechen* — каже Гумбольдт — *heisst sein besonderes Denken an das allgemeine anknüpfen.*“

З цого можна вже оцінити велику вагу значіння слова для поняття в систематиці: оно є средством, образувати поняття і то не вищим, не таким, як винайдені чоловіком средства, писати, рубати дрова і т. и., а поданим самою природою і немінучим (незмінним): ясність, характеризуюча поняття (роздільність знамен), відношене субстанції до атрибута (значени), необхідність їх сполучки, стремлінє поняття, занести місце в системі — все це первісно осягає ся в слові і находить в нім свій первообраз так, як рука є первообразом всіх можливих машин.

Тому по диво, що той первообраз мисли заступити мусить іноді й саму мисль, так як рука машину. І так мисль наша, ю своєму зместу, є або образом або понятем (третього нема); але над мисленю в тім значінню затримуємо ся тілько тоді, коли ми особливо нею заінтересовані — звичайно обмежаємо ся на самім тілько слові.

Дальша прислуга, яку язык віддає мисли, має після більше значінє, ніж попередна. Іменно язык є средством, не виражати готову уже мисль, а творити її: він не відбиток зложившого ся съвітогляду, а складаюча єго діяльність. Щоби уловити свої душевні зворушення, щоби узмисловити свої вищі враження, чоловік мусить кожде з них *упредметовити* в слові і то слово привести в звязь з другими словами. Для зрозуміння своєї і вищеної природи зовсім для нас не може бути байдуже, як нам та природа представляє ся, якими зрівнаннями довели ми до сего, що для ума стали поемними віддільні єї стихії, о скілько правдиві для нас самі ті зрівнання, одним словом — не без ріжниці для мисли первісне свійство і степень забутия внутрішньої форми слова (пор. внутр. Ф. слова *стіл* = *простелене*). Ся чинність тим конечнішоа, чим більше на увагу возьме ся єю обставину, що в початках відчувала ся живо звязь слова з предметом. Забуване внутрішньої форми слова доводило єго до чимраз більшої обективності,

Се довело до обмінювання значіння слова з значіннем мисли. 1) В язиці і поезії всіх іndoевропейських народів слово — мисль, слово — дійсність і правда, мудрість і поезія. Разом з мудростю і поезиєю приписувано й слову боже походжене. Є міги, що обожествлюють само слово.

Зрівнане і обмінюване мисли зі словом надало єму в молитві і заняттю властивість над природою: „*verba, quae magis turbatum, quae concita flumina sistant.*“ (Овід, Переміни VII, 150, 204 і бог. інш.)

Коли знова говорити о значенні слова в поезії, то треба вперед замігти, що слово має: 1) *внішній форми* т. є членистий звук, 2) *зміст*, т. є то, що упередмостовує ся при помочі звука, 3) *внутрішній форму* або найближче стимольотичне значення слова — той спосіб, яким виражає ся зміст.

Отож формою поетичного твору буде не звук — первісна винна форма, а *слово* — єдність звука і значення. Та єдність дозріла аж в слові, бо звук, яко оклик, яко рефлексія чувства і чутевий образ, існував вже перед словом, но саме слово не є механічним злученем тих стихій. Внутрішня форма в саму ж мінну свого рождення зміняє і звук і чутевий образ. Зміщене звука, (помнайчи пізніші зложніші звукові прояви), залежить па тім, що усуває ся з оклику питомий єму пристрастій відтінок, нарушаючий членистість.

Та праця є вже випливом творчості нашого духа, тож *перше слово* є поезиєю; відтак поезия вишереджує всі штуки. Во властивість над членистостю і словом, яко матеріалом поезії, дана чоловіку скоріше, ніж умінє, справити ся зі своїм голосом, а тим більше, ніж та етапень технічного розвою, якої треба до плястичних штук.

Первісна мова була, по твердженю багатьох, в силу вищо скажаного більш поетичною, ніж в пізнішім своєму розвою. Слово, на основі схожості внутрішньої його форми з домінуючим знаменем другого поняття, діставало символічне значення, пригоже для поетичного мислення (пор. колесо = сонце, огонь = любов), розширюване порівнань того *рода* довело до уживання символічних зворотів, тож Потебня ї називає поетичне мислення символічним. На тім збудованій його суд о символах в р. пар. поезії.

¹⁾ В тім значенні в св. письмі споконвічно слово = мисль.

Обговоренем значіння слова для штуки (поезії) кінчується Потебня ту свою знамениту, солідно написану працю. Написана она тому близько 30 літ, тож не подивуємося, що мимо її обемистості не все могло бути в ній узгляднене. Тепер знайшов би там місце неодин добуток сучасної науки в тій області. І так замітити можна в праці Потебні недостачу узгляднення значіння готового, а чоловікови незвісного ще слова для присвоєння того поняття, що його виразом є то слово. При нормальнім розвою життя сучасність містить в собі все суму здобутків поступу якогось народу. До відомості подається та су́ма тим, що хотять з нею познакомити ся, дорогою традиції (научання). Традиція, брудуючи більше словами, ніж досвідчуванем, подає готові, вже вироблені попередниками слова на незвісні ще інколи для слухаючих поняття. Слова ті ворушать діяльність мисли, цікавість, бажання, пізнання дотичні поняття і їх місце в системі. Ту саму ролю відіграють слова при образованню самих найменьших дігій.

Механічне памятання цілого незмінного ряду слів в аксіомах, математичних і граматичних правилах, молитвах, державних законах і т. д., незрозумілого по причині непоємності понять, пособляє присвоєнню собі понять в ту хвилю, як они стали при помочі інших слів чи досліду зрозумілими. О тім важнім відношенню слова до мисли при образованню і вихованню нема у Потебні ані спомину. Значить ся отже, що *слово, яко вітішна форма мисли, може існувати в памяті перед самою ж мисли*; але скоро лише мисль (поняття) утверджується в съвідомості, твориться ся єдність її зі словом, незмінна і перозлучна, як довго *внутрішна форма слова відповідає мислі* — буває, що на totuj мисль з часом треба утворити інше слово, а понехати давнє — або доки съвідомість мисли не гине. Зі сконом мисли конає в съвідомості і слово. Доказом *дійсного існування слова в съвідомості одиниці* не може бути навіть й виголошуване єго, атеж говорять божевільні і ідоти; виголошують поодинокі слова і ряди слів „*без мисли*“, як говорить ся звичайно, люди в галюцинації, захваті, сугестії і тифовій горячці. Слово є тоді несъвідомим, механічним виразом патольогічної мисли або чувства. Але та патольогія мисли і слова може бути інтересним предметом окремої наукової розправи, подібно як психогноміка і фізіольогія звука.

По сїї замітці до праці Потебні „*Мисль і язик*“ годиться

ся перейти до єго фільольгічних праць в самім властивім значінню того слова. Вже з перегляду єго праць можна було пerekонати ся, що в області української і росийської мови цема ані одної важнішої появі чи в словотворі чи складні, щоби нею Потебня не заняв ся. З яким підготованем і з якими критеріями приступив він до дуже тяжкої праці виученя одної і другої мови, видно з єго автобіографії і з отсего відзиву І. Срезневского про него:

„Завдане виученя рускої мови було дуже тяжким, хотій Потебня мав богато попередників в своїм трудах. Кромі давніх праць Востокова, Гречи і інших, він міг мати і мав під руками цінні труди Шевченка, Булгакова і ще деяких, а заразом праці Мікльосича, Гатталі, Даничина і деяких інших західних славістів. Він найшов неодно зробленим, но неодно або ледви зачатим або недокінченим Щоби пояснити стрій язика, не годить ся дослідникови язика обмежити свій кругозір на літературу мову; він повинен простерті свій кругозір і вишир — в область народної мови, і в глибину — в область язика минувших часів, тут і там при помочи чужих язиків. Но увійшовши раз в ті області, не може він (коли тільки не з'узив по неволі круга своїх дослідів, або не міг покопати пахилу до сучасної літератури мови, яко до однією важній з кожного згляду) не перемінити оссередній точки своїх дослідів. Середину єго кругозору, наколи не яко ясно поєднана дійсність, то по крайній мірі яко шуканий образ бувшого і минувшого, займе той давній язик, що з него, як галузі, пішли всі місцеві нарічі і говори і що по всіх своїх галузях переміняв ся і сам по собі і під впливом діланя ріжних обставин. Книжний товарицький язик буде він уважати за найважнішу з галузей язика, за головну звязь всіх частий народа, за головний провідник і хоронитель образованости народа, но все таки за одну з галузей, навіть за галузь від галузі, але за таку, що бере соки не від одної галузі, а від ріжних, від самого кореня язика.“

Тими словами Срезневский означував задачу досліджування, як її розумів Потебня. Такими дійсно була точка зріння і заложене нашого дослідника. Говорячи про строю сучасної складні рускої мови, П. робить замітку, що в рівній мірі відноситься ся до єго звуків і форм. Язик являє ся нам тепер зложеною пестрою масою формаций, утворених в пайдріжнійші періоди єго розвою і звязаних уживанем в од-

ну цілість, що виглядає однородною, хотаї в дійсності походить з ріжких історичних епох і зложила ся по ріжним вимогам.

„Давно утворене в язиці, говорить Потебня, служить двояким чином за основу новому: то перемінює ся знова при інших усlovіях і по іншій зasadі то зміняє свій вид і значене цілком лише через то, що нове на його місце увійшло. Згідно з тим поверхня язика все більше або менше пестріє оставшими на верху образцями ріжнохарактерних верств. Признаючи ту пестроту поверхности язика, стараючи ся по можности означити пропорції, в яких на зверненій до нас поверхні язика змішані ріжнохарактерні явища, ми разом з тим попадаємо в копечність пояснити їх характер, поставивши їх поруч з іншими однородними. Явища, що їх подають складові члени речень, належать до двох верств, відмінних що до часу і характеру. Давна верства являє ся, крім кількох виників, спільною славянському языку з прочими іndoевропейскими.“

Досліджуючи таким чином появу язика: звукові, формальні і синтаксичні, Потебня уживає великої маси фактів, яких достарчувало зрівнане з язиками іndoевропейської родини, (особливо порівняння з санскриту і литовської мови, найближчої до славянських), славянські нарічя, пакопець ріжні історичні періоди самого росийського язика і його нарічий. Автор спирає ся на ріжких питаннях що до означення росийської мови: на єго основних питоменностях, на історичнім походженню і взаєминах єго нарічий, головних і другостепених, особливо української мови, вкінці найбільше па будові росийської і української складні, де мабуть жаден з давнішіх філологів не вчинив тільки важких заміток і справних відкрить.

Що до історичного розвою рускої мови Потебня приймає єї основний поділ на два нарічя: росийське і українсько-руське. „Завертаючи теперішні рускі нарічя до давнішіх признаків, — каже він — переконуємо ся, що в основі тих нарічий лежить один конкретний, нероздроблений язык, вже відмінний від других славянських“.... „Роздроблене того язика на нарічя почало ся далеко раніше XII. століття, тому в початках XIII. століття находимо вже безсумнівні сліди розділу самого великорусского нарічя на північне і південне, а перед тим розділом

мусіло вже існувати й українсько-руське, що відріжняє ся від кожного з російських більше, ніж тоті одно від одного.“ При-
нимане загально-російське наріччя виділило ся з давнього язика
деякими звуковими питоменностями вже в X. століттю або й
скоріше. Но розділ російського нарічя на північне і південне,
виділило ся з послідного, яко окрема галузь, білоруське наріччя.

Загальний суд Срезневского о свійствах язикословних
дослідів Потебні є отгакий: „За предмет дослідів взяв со-
бі Погебня весь руский язык, о скілько віп звісний з най-
давнішого часу до нинішного і у всіх головних єго відмінах.
Ніодин, хоть трохи важний пам'ятник рускої мови найдавній-
шої, давній, нової, північної, південної, західної не міг він
отжсс липити на боці, яко испотрібний; ніодна проява форми
язика якогонебудь часу і краю не повинна була бути ним
пропущена; ані один з науково добутих виводів о кождій
з них, починених до него дослідниками, не міг бути полиш-
ний без уваги..... То — крок новий в пауці рускої мови а
заразом тяжкий, тому, що рішаючи ся на него, дослідник рі-
шав ся на труд пильного розсмотреня великанської маси па-
м'ятників і їх пояснень, труд новий і тяжкий, однак конечний,
вимаганий ходом науки.“ Срезневский цінить особливо в тру-
дах Потебні „виповнене бажаня по можности повно і критич-
но зобразити всі спільні прояви граматичної будови язика
взагалі, прикладаючи їх до будови руского язика. Такого нов-
ного фільольгічного розбору будови язика у нас єще не було“. Означуючи манеру нашого дослідника Срезневский говорить:
„Нема у него поспіху дійти до кінця, ні упрямства стояти
при своїм на перекір даним, ні блестіння новиною. Видимо прос-
тий, спокійний труд ученого, у якого нема ніяких скритих думок
і понук, крім желаня, пізнати пізnavане як можна найвірніше.“

Наколиби цілію сеї розправи було спопуляризоване на-
укових дослідів Потебні з області фільольгії і мітольгії, як
не всіх то бодай тих, що відносять ся до нашого українського
народа, мусіла бы она зрости в доволі обємисту працю. Сказівки
на більші або меньші відзвіви про его праці найде інтересований
в висше згаданій брошурі Вольтера; найважнішя і найціка-
війша частина праці Потебні „Із записок по р. грам.“, важна
для дослідів складні дієприкметника і дієприслівника є подана ав-
тором сеї розправи в справозданю акад. гімназії у Львові за рік
1896 стор. XV-XVIII i passim. При читаню его студії о малорускій

мові прийшов я до переконання, що всі важніші погляди Потебні використані, доповнені і розширені проф. Омел. Огоновським в его „*Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache*,“¹⁾ на що покійник всюди звертає увагу. Просторій відзвів про єго мітольгічні студії, павіть такі, що для мене були недоступні, подав Сумцов в статті: „Современная малорусская этнография.“ (Киевская Старина за 1892. том 36. стор. 3-10, 206—225, 409—424., том 37. стор. 22—36, 176—192.)

В виду оцінок фільольгічних праць Потебні такими заслуженими в науці мужами, як Срезневский, Япі, Ламанський А. Котляревський, Кочубинський, а мітольгічних Пипіном і Сумцовим і мн. и., оставає ся звернути увагу на деякі цінні місця в єго студії „Замѣтки о малорусскомъ нарѣчіи“ (Вороніж, 1871), „Слово о полку Ігоревім“ і в працях мітольгічних.

І так для дослідників якої небудь славянської мови представляє великий інтерес справа глухих звуків *в* і *ъ*. Потебня твердить, що *в* і *ъ* у всіх руских говорах стали щезати в тих случаях, де в нинішнім языці они шілком не вимовляють ся — для укр. приймає XII. століття (стор. 14) —; дальше они удержанували ся там, де нині застувають ся чистими самозвуками *o*, *e*..., що в укр. говорах не піднадають тим перемінам, як корінні чисті *o*, *e*, то в перемінам в *uo*, *u*, *i*, і пр. Розуміє ся і тут в виїмки: брів, крівця, — де *i* з *в*. (стор. 11). Обстаючи за введенем фонетичної правописи в нашу літературну мову „для вірного і небаламутного вираженя звуків малорусских говорів“, радить усунути з азбуки лишні в ній *в*, *ъ*, *в* і *ъ*. У всіх низьших руских (тим виразом обіймає П—я і всі росийські говори) *в* на кінці слів не має фонетичної вартості. Відтак промовляє за введенем латинської йоти до фонетичної азбуки. Мабуть за єго впливом впровадив проф. Ом. Огоновський в своїх „*Studien*“ ї-оту тай на викладах граматики вказував часто на єї потребу в нашій правописи.

На стор. 21. стрічаємо в тій студії зовсім вдоволяюче пояснене одного місця Слова о. п Іг. „Ярославна рано плачетъ въ Путивлѣ на забралѣ аркучи: о вѣtre и т. д.“ В аркучи є два слова: *a* (злучник = і) *rкучи* (дієприкметник ж. р., пор.

¹⁾ Я мав під рукою примірник студії Потебні з бібліотеки пр. Огонов. з єго зачерками, тепер власність Наукового товар. ім. Шевченка.

Пльсковици взяша миръ съ Рыжаны, Новгородъ выложивъше, а рекуче і т. д. (Нов. л. I, 43, 14) або: Котянъ съ князи Половъцькими одариша князъ Русъскыхъ, а рекуче тако (ibid. 40, 1) і т. д. Г в записках по р. грам. придержувався II—я того самого погляду, що тут є рівновітність значіння означеного дієслова і дієприкметника. В давній рускій бесіді примірів таких можна найти много, де дієприкметник має силу означеного дієслова і вяже ся з ним в зложені речене злучниками *i*, *a*. Якіч в рецензії на працю Потебні. „Ізъ зап. по р. гр.,“ згадуючи про сю прикмету старославянської мови, ілюструє сю появу ще одним приміром з старопольської мови з біблії Софії: *arzkfcz*, *arzekfcz*, що кожде з них не є одним словом але двома: *a rzkfcz*, *a rzeckfcz*.¹⁾

Згідно з тою свою думкою читає II—я в тексті слова о п. Ігор., виданім в Ворож. 1878., се місце: *а ръкучи* місто звичайно приниманого *аркучи* (стор. 134, 135.)

Праця Потебні о укр. мові має і тим незвичайну вагу, що до праці пр. Огоновского і днілекто-логічних студій пр. Верхратского ми не мали лішої студії на сім полі. Єго бистроумні погляди на розвій говорів не стратять ще довго значіння. На основі архаїзмів лексикальних, флексивійних і звукових доказує прим. що крайні говори нашої мови є старші від середніх (пор. *быти* місто бути, і взагалі задержане *ы* іменно в карпатських говорах; *волци* місто *вовки*, перстъ = земля і ми. и., стор. 60.)

Учений, що орудував великою силою лексикального матеріялу, подав нам в сім творі пояснені деяких занесених, рідше уживаних в народі слів: дзиглик, польс. *zedlik*, *zedel* = нім. *Sessel* з долішнім. вимовою через t; дзіндзівер¹⁾ = молодець, зух, є первісно назвою ростини *atum* *zingiber* або *zingiber officinale* = *ցինցիերից* з того італ. *zenzevere* або змінене *giengiero* = нім. *Ingwer*, наше імбір, санскр. *sringavera* = ростина з прямим, високим пнем. Того походження є й слово джинджуристий = що носить прямо голову, гордий.

З єго працею „Къ исторії зруковъ р. я.“ не довело ся мені познакомити, однак з виїмків єї, поміщених в Archiv-i

¹⁾ Archiv f. slav. Phil. 2., 167.

²⁾ У Стороженка в гуморесці Кіндрат Бубненко-Швидкий з додатком слова: зух (дзіндзівер-зух).

f. sl. Phil. т. III., де мова о деяких проявах піднесінності співзвуків і носових самозвуках в староцерковній і теперішніх славянських мовах, можна переконати ся, що Потебня тоді вже поясняв много прояв звукових фізіольгією звуків. Це одна з великих прикмет сеї праці.

А тепер перейдемо до єго праці, що нас, Русинів, не менше обходить, як єго замітки о укр. мові. Є то єго видане Слова о и. Іг. Вже в брошурі „Малор. народ. п'єсня по списку XVI. в.“ діткнув ся Потебня деяких місць Слова, а в згаданім виданію зібрав і всі прочі свої замітки до сего памятника.

Заключення, до яких дійшов, є отсі: „Слово“ — це твір одиці і писаний. Неодно в нім не на своїм місці. Тої думки був вже Максимович. Текст, виданий 1800., основує ся мабуть на бруліоні, писанім самим автором або з єго слів, осмотренім дописками по боках, замітками для памяти, поправками, що вводили переписчика (мабуть з кінця XIII. або початку XIV. в.) в непевність, куди їх помістити. Крім того внесене в текст очевидчики ільоси одного або кількох переписчиків.

До нині неімовірне, щоби оно зложене було по готовому візантійско болгарському або іншому взірці, противно досі (до часу П—ї) твердо стоїть думка, що ми не знаємо іншого старорусского твору, проникнутого до сей степені народнопоетичними елементами. Згідно з тим видає ся нашему ученному не безуспішним змаганє, по приміру давніших дослідників, відшукувати схожість „Слова“ з творами устної словесності. Порівнання того рода могутъ з одної сторони пояснити деякі темні місця Слова, з другої зводять деякі народнопоетичні мотиви до часу не пізнійше кінця XII. стол. і тим чином вносять невину частину хронольгії для вивчення таких сторін народної поезії, як символіка і паралелізм.

Поясненя Потебні в Слові звернені є на естетичну сторону поеми, а руко водить ся принципом естетичності народної поезії. Возьмім хотіби для приміру єго поясненя до добре звісного початку Слова: „Не лъпо ли ны бяшеть“ Се місце — каже Потебня — переводять або часом теперішнім („чи не годить ся“), причім інорує ся час минувший, або услівним („чи не годило би ся“,) якого нема в тексті. — Автор, не реганяючи мисливо дійсність, представляючи своє оповідане вже зачатим, питав: „чи не годило ся начати ис так,

а поетичним складом („старими словесы“). Але тут же Потебня й застерігає ся: Така рефлексия, о скілько звісно, не пітома народній поезії.

В імені „Боян“ не видить Потебня нічого болгарського. То ім'я о стілько руске, як й болгарське.

З гльосами поводить ся дуже розсудно, але й рішучо. Звісне темне речене в „Слові“: „Успала князю умъ похоти и жалость ему знамение заступни искусити Дону великого“ поправляє П—я так: „Успала князю у умъ похоть искусити Дону великого“. Гльосою прим. уважає він цілих кілька уступців в пісні, що починає ся словами „Были вѣци Трояни . . .“ Тут по словах „Ольга Святославлича . . .“ хоче ставить слова . . . а сицє рати нееслыпано“; пропускає отже майже цілих 7 доволі довгих зложених речень.

Поправки бистроумні. Для приміру наведу одне місце в описі грізної ночі: Съльице ему тъмою путь заступаше, поць стонущи ему грозою итічъ убуди свистъ; звѣрина вѣста: узбися (місто: свистъ звѣринъ въ стазби) Дивъ, кличетъ върху древа і т. д.

В поясненях естетичних руководив ся передовеim духом народної поезії, що тепер такий сам, яким був в часі утворення „Слова“, дарма що мова і форми устної поезії тепер змінені. До пояснень історичних, язикових, психольоgічних приступив з апаратом того знання, яким тоді орудував. За примір наведу лише єго пояснене сну князя Святослава.

До оцінки поодиноких етнографічних праць Потебні приступало богато тямучих етнографів, однак обмежали ся звичайно на справозданю, признаючи, що багатство зібраного матеріалу, єго пітомий спосіб ляпідарного виложеня річи, — іноді наче формула математична, — тонкі а далекосягаючі порівнання і анальгії в областях, незвісних навіть добре підготованим дослідникам етнографії, не позволяють оцінювати єго студій. Те сказав такий знаменитій етнограф як Найман, на то годиться в значній часті й Сумцов, що в згаданій статті спонуляризував наукові досліди П—ї на полі етнографії. Мені видає ся, що загальний суд Чипіна про ті праці буде цінніший, ніж сухе, коротке справоздане або лудне спонуляризоване, бо із одного із другого не можна би оцінити їх вартості. Пишін про праці етнографічні Потебні пише так: Потебня присвятив свої перші праці рускій мітольої, тій, що проникає народну поезію і перекази

і пояснює ся порівнанем народно-поетичного матеріалу з переказами інших посвоячених племен, славянських і неславянських і дослідом порівнюючо-фільольгічним. Був то ще час повного панування Гріма і його школи. Грім, Куп, Мангардт, Вольф були авторитетами для наших дослідників, що вступали в область народного переказу і іноді они цілком підчинялися або здавалися на ті твердження, які уважали тоді крійко установленими Тимчасом стан був такий, що примінене одних і тих самих заложень в німецькій і руській мітології було би угруднене самою якостю матеріалу, що підходив під пояснення. По перше старинність линила там і тут дуже відмінні степені мітологічного розвою: в тім часі, коли німецький съвіт володів цілим пантеоном поганських божеств з означеннями чертами і від них можна було вести родовід пізнійших народних зображень, съвіт славянсько-русський не мав нічого подібного. Історики повинні були давно прийти до заключення, що з деякими виниками (прим. балтийське славянство) в епохі введення християнства, славянські племена не вміли виробити означені мітологічної системи; навіть toti поганські божества, що їх находимо в руській літописі, переховалися майже тілько голими іменами, що їх пояснене доси осталося цілком загадочним або довільним. В більшості случаїв в славянськім съвіті зберегла ся тілько так звана низша мітологія, перехована в казці, пісні, повірю, отже тілько в народній памяті, але що даліше не розвивала ся і тілько рідко і ляконічно утверджена письменним съвідоцтвом старини, котре, якби було повнішее, було би надзвичайно важним через те, що дало би понятіє о тих посередніх степенях, якими давній переказ дійшов до нашого часу. Поясненя Грімової школи примінено у нас безпосередно до зглядно скупого матеріалу нашого переказу: таким чином порівнувано язища, що належали до ріжких степенів історичного розвою. З другої сторони то, що збережено до нині народною памяттю, без сумніву збережено 1) не вповні, 2) в протягу століть або цілого тисячеліття, що відділює від нас руску до-християнську старину, до первобитного переказу домішалося много нового: в перших віках нашого християнства відзвивалися жалоби на „двоєвѣрие“, котре, як можна думати навіть a priori, цевно дуже значно панувало в народнім съвітогляді так побутовім як і мітологічнім. У перших наших послідувачів Грімової школи, поруч з указа-

ним майже буквальним приміненем до русского матеріялу метода, виробленого на німецькім матеріялі, давав ся також замігти і недосгаток уваги до того історичного елементу, що увійшов в народний міт і виказане на них дороги від найдавнійших часів до нашого. Так було у Буслаєва і Атанасєва; так в значній стежені повторило ся і в перших дослідах Потебні. І перша його книжка ¹⁾ говорить специальне о символічній значенні звісних виразів і зворотів народної поезії. Дві дальші праці спиняють ся знова почасти на тім самім предметі, почасти взагалі на свійствах язика, яко вираження найдавнійших рухів людської мисли і виображення і яко вираження мітольогічного мислення (Мисль і язик, 1862). В розборі „О міфологіческомъ значеніи иѣкоторыхъ обрядовъ и повѣрій“ від поясненій символізму переходить. Потебня прямо в область мітольогії і з одної сторони при помочи фільольогічного толковання слів (назв істот і предметів, входящих в народний міт), з другої при помочи зрівнання руских переказів з іншими славянськими, як також з переказами Німців і других народів, старає ся відтворити народний міт в формі давніх віків, попередивших християнство, до яких тілько думає досягати новійша порівнююча лінгвістика і мітольогія. Була то по часті та сама дорога, що нею йшов передше і в тім самім часі Атанасєв; Потебня стоїть далеко вище Атанасєва своїм фільольогічним образованем, але як перший викликував непевність і сумнів в дослідниках старих і молодих, не потягнених Грімовою школою, так то повторило ся почасти і на мітольогічних трудах Потебні. Читач, що шукав пояснення давніх мітів, стрічав таке множество ріжнородних порівпань (сходостій), мітольогічних толковань, котрі розтягали ся між прочим на дуже малозначні подробиці народного переказу або обряду, міти так переплітали ся один з одним, простора начитаність автора громадила таке богацтво даних, що не легко було з'орієнтувати ся в множестві подробиць, особливо, коли они оставали ся не зведеними в цілість, де виділило би ся основне і другостепенне і коли остала ся майже незачіпленою згадана історична сторона мітольогічного розвою. В тім зміслі згадані досліди Потебні викликали просторий

¹⁾ О иѣкоторыхъ символахъ въ славянской народной поезії. Хар'ковъ, 1860.

критичний розбір П. Лавровского (в „Чтеніяхъ“ московського Общества історії і древностей, 1866.), де висказано було не мало справедливих сказівок на копечність більшої строгости в фільольгічних толкованнях і більшої уваги на історичний елемент переказу. (Срезнев. Сборникъ П. отд. Акад. 1878. т. XVIII, стор. XC — XCI.)

По новій черзі замітних філ. праць Потебня знова звернувся до нар. поезії, поставивши тепер за ціль досліду поетичні мотиви, в яких, природно, показуються і свійства язика і мітольгічні мотиви. Ті нові труди в високій степені цінні для специялістів громадною масою спостережень над стилем нар. пісні, її метафоричними і символ. образами, мітольгічними натяками, психологічним підкладом; однак шкода, що автор завдно остав ся тільки дослідником — коментатором, збирав богатий матеріал цікавих порівнянь а ухиляє ся від загального заключення о стилю і мітольгічнім значенню розсліджуваних ним областей народної поезії, — заключення, що в руках опитного дослідника могло би бути дуже поучаюче, між прочим, яко руководство для дальших робітників на тім полю. І тут, як перше, історичний елемент розвою доторкнений мало, і коли до того самого предмету звертається дослідник, що виходить з іншої точки погляду і з іншим заложенем аналізи, — они немов говорять о ріжних предметах. Так стрітили ся на квестії о походженню і значенню колядок Потебня і А. Н. Веселовский (Гл. ст. Сумцова: „Научное изучение колядокъ и щедривокъ“, Кіев. Стар. 1886. Февраль, стр. 237—266) і треба нових дослідів, щоби привести їх заключення до спільногого знаменика, деби они взаємно себе обмежили і доповнили.)

Наконець, щоби виовні оцінити вартість Потебні, яко Українця — громадянина, патріота, годить ся згадати, що в 60-тих роках, як на Україні закладано недільні школи, де наука подавала ся в українській мові, приладив він для них буквар. Єго напечатала „Кіев. Стар.“ аж в 1899. році,¹⁾ діставши рукопись від приятеля покійника, В. Гавриша. На кінці рукописи в додніка професора харк. універс. Зернина: „Нахожу весьма полезнымъ и сообразнымъ съ цѣллю.“

¹⁾ Истор. р. этн. А. Н. Пыншина, 1891, П, 151-153.

²⁾ Додаток до VIII. зошиту Кіев. Стар. за рік 1899 стор. 1—12.

Тої отже учений муж, що високі даровання свого ума уживав на самі глубокі абстрактні психольогічні питання в області язика, літератури і штуки взагалі, не забував, по заповіту Шевченка, і на свого „меньшого брата“. Діло єго вправді не пішло народови на службу і ніколи не піде, все таки є доказом єго спочування до українського народу, що для пояснення єго душі в етнографічних а его мови в фільольгічних працях посвятив ціле житє. Коли ж взяти на увагу, що велика частина української нагротичної молодіжі в Харкові кормила ся поопри науку довгі літа єго живим приміром тихої, но глубокої любови до свого, яка так наглядно проявляє ся в єго творах, а певно не менше наглядно проявляла ся в єго устних викладах, то й порозуміємо, чому мимо чужої новолоки наш рідний дух там в силу росте.

ЧАСТЬ УРЯДОВА.

І. Учительський збір
з кінцем шк. року 1900/1901.

а) Учителі і розклад предметів обовязкових.

Директор:

Недільський Софрон, учив грецького язика в III. і V. класі
10 годин тижнево.

Учителі:

1. **Дольницький Лев**, професор, господар Іа кл., учив німецького яз. в кл. приготовляючій і Іа, історії і географії в кл. Іа, III. і V. — 21 год. тижнево.

2. **Іванець Михайло**, засл. учителя, господар класи приготовляючої, учив руского яз. в кл. приготовляючій, математики в кл. приготувл. Іа, ІІ, і ІІ, і каліграфії в кл. приготувл. — 21 год. тижнево.

3. **Колодницький Омелян**, учитель, господар класи ІІ, учив латинського яз. в кл. ІІ, грецького яз. в кл. ІV, руского яз. в кл. ІІ., V. і VI. а також в кл. ІV. аб ц. к. І. гімназії — 23 год. тижнево.

4. **Кузьма Леонтій**, професор, завідатель бібліотеки для убогих учеників, господар VI. кл., учив латинського яз. в класі ІІІ., грецького яз. в кл. VI., німецького яз. в кл. ІІ і ІІ. — 22 год. тижнево.

5. **Макарушка Євстахій**, професор, завідатель рускої бібліотеки для учеників, господар VIII. класи, учив грецького яз. в кл. VIII., руского яз. в кл. III., VII. і VIII., прошевтики філ. в кл. VII. і VIII. а також руского яз. в кл. V—VIII. ц. к. I. гімназії — 22 год. тижнево.

6. **Наливайко Григорій**, професор, завідатель учит. бібліотеки, господар VII. кл., учив латинського яз. в кл. VI. і VII., грецького яз. в кл. VII., руского яз. в кл. Ia, і Iб, — 21 год. тижнево.

7. **Насальский Юліян**, професор в VIII. р., господар Iб класи, учив латинського язика в кл. Iб, V. і VIII. — 19 годин тижнево.

8. **Поляньский Корнило**, професор в VII. р., відзначений золотим хрестом заслуги з короною, учив історії і географії в кл. Iб, II., IV., VI., VII. і VIII. — 21 год. тижнево.

9. **Раковский Іван**, учитель, завідатель природ. габінету, господар III. класи, учив математики в кл. III. і IV., натуальної історії в кл. Ia, Iб, II., Ш., V. і VI. — 18 год. тижн.

10. **Рибачек Михайло**, учитель, завідатель фізик. габінету, учив математики в кл. V, VI, VII, VIII, фізики в кл. IV, VII, VIII, — 21 год. тижнево.

11. **Сальо Людвік**, професор в VIII. р., завідатель німецької бібліотеки для учеників, господар V. класи, учив німецького язика в кл. IV, V, VI, VII, і VIII. — 20 год. тижнево.

12. **Сеніцкий Антоній**, учитель, завідатель польської бібліотеки для учеників, учив польського яз. в кл. приготовл., Ia, Iб II, III, IV, V, VI, VII, VIII. — 21 год. тижнево.

13. **Франчук Іван**, заст. учителя, господар IV. класи, учив латинського яз. в кл. Ia і IV, руского яз. в кл. IV. піменецького яз. в кл. III. — 21 год. тижнево.

Релігії в кл. приготовл. Ia, Iб, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, учив о. **Антоній Войтіховский**, ц. к. професор I. гімназії — 20 годин тижнево, надто відчитував етзорти для учеників низшої і вищої гімназій.

б) Учителі надобовязкових предметів.

1. о. Гриньовский Микола, катехит ж. школи виділ., учив съїту — 4 години тижнево.

2. Голіговский Антоній, учитель ц. к. школи для промислу дерезного, учив рисунків вільноручних — 4 години тижнево.

3. Дольницкий Лев, я. в., учив історії рідного краю в III. класі, — 1 год. тижнево.

4. Макарушка Евстахій, я. в., учив каліграфії, — 2 год. тиж.

5. Поляньский Корнило, я. в., учив історії рідного краю в кл. IV, VI, і VII. — 3 год. тижнево.

6. Наука гімнастики відбувалася в товаристві „Sokół“ — в 6 год. тижнево.

Замітка: 5 учеників з VI, VII, і VIII. кл. училося геометричних рисунків враз із учениками ц. к. І. гімназії.

II. Зміни в учительськім зборі в шк. році

1900/1901.

Его Цісарське і Королівське Апостольське Величесво зволив Найвищою постановою з дня 26. червня 1900. заіменувати дотеперішнього управителя руских класів рівнорядних в ц. к. коломийській гімназії, Софрана Недільского, директором ц. к. II. гімназії (з руским язиком викладовим) в Коломії. (Рескр. В. ц. к. Мініст. В. і Пр. з дня 12. липня 1900. ч. 18679 рескр. В. Презид. ц. к. Ради Шк. кр. з дня 23. липня 1900. ч. 500.)

Є. Е. II. Міністер Вір. і Пр. рескриптом з дня 12. липня 1900. ч. 18679. приділив до служби в тутешній II. гімназії дотеперішніх професорів, взглядно учителів в руских класах рівнорядних ц. к. коломийської гімназії: Льва Дольницького, Омеляна Колодницького, Омеляна Кордасевича, Леонтія Кузьму, Евстахія Макарушки, Григорія Наливайка, Юліана Насальського, Корнила Поляньского, Михайлла Рибачека, Людвіка Сала, Антона Сеніцького. (Рескр. В. Презид. ц. к. Ради Шк. кр. з дня 23. липня 1900. ч. 500).

Є. Е. II. Міністер В. і Пр. іменував заступника учителя в руских класах рівнорядних тутешній гімназії, Прокона Мостовича, дійсним учителем ц. к. гімназії ім. Франц-Іосифа

в Тернополі. (Рескр. В. Презид. ц. к. Ради Шк. кр. з дня 14. липня 1900. ч. 470).

Вис. ц. к. Рада Шкільна краєва розпор. з дня 25. липня 1900. ч. 17861. перенесла заступників учит.: Ярослава Вітотинського із тутешньої гімназії до ц. к. академічної гімназії у Львові а Івана Франчука із ц. к. гімназії в Золочеві до тутешньої гімназії.

В. ц. к. Рада Шк. кр. розпор. з дня 13. вересня 1900. ч. 23785 іменувала Михайла Іванця заступником учителя в тутешній II. гімназії.

В. ц. к. Рада Шк. кр. розпор. з дня 7. жовтня 1900. ч. 26581 затвердила в званю учительськім Е. Макарушку а розпор. з дня 23. січня 1901. ч. 35622 Гр. Паливайка і надала обом титул ц. к. професорів.

Г. Е. ІІ. Міністер Вір. і Пр. рескр. з дня 7. січня 1901. ч. 35160 переніс в тимчасовий стан супочинку професора тутешньої ц. к. II. гімназії, Омеляна Кордасевича, а рівночасно (тим самим рескриптом) іменував учителем тутешньої II. гімназії заступника учителя Івана Раковского. (Рескр. В. ц. к. Ради Шк. кр. з дня 23. січня 1901. ч. 1676).

III. Плян науки.

Класа приготовляюча.

Наука відбувала ся взагалі після пляну, приписаного для IV. класи народних шкіл вищого або міського типу, однак з увzглядненем приписів в розпорядженню ц. к. Ради Шк. кр. з дня 20. листопада 1894. ч. 25098.

Класа I. (а і б).

Релігія: 2 години на тиждень. Христ.-катол. катехизм для I. кл. школ середн. А. Тороњського взято і повторено цілий.

Латинський язык: 8 годин на тиждень. З граматики вступні поняття, деклінації правильні, прикметники і їх степеноване, займенники, числівники основні і рядові, відміна дієслова sum, кон'югації правильні, deponentia, що важливіші приіменники і злуччики. Вправи на устунах з книжки (Самолевич-Цеглинський); в 2. півроці деякі байки. Від другої половини жовтня що тиждня шкільна задача.

Руский язык: 3 год. на т. З граматики відміна імен і дієслова, невідмінні часті мови, речена поєдинчі розширені і зложені, знаки перенесення, правопись. З читанки перечитано, пояснювано і оповідано в школі найбільшу частину уступів, лекції призначувано на домову лектуру; красні уступи поетичні (кільканадцять) меморовано. Письменні задачі: в 1. піврочі диктати що тижня, в 2. півр. що тижня диктат або шкільна задача, при кінці піврока побіч шкільних також домові.

Польський язык: 2 год. на т. З граматики як в рускім языку. З читанки перероблено 43 уступів прозою, 25 посій, красні поезії меморовано (6). Задачі що 2 тижні — впрочім як в рускім языку.

Німецький язык: 6 год. на тиждень. Вправи німецькі перероблено враз із принаджними партіями граматики. З кождої громади меморовано по 1 уступі. Що тиждня шкільна задача або диктат.

Географія: 3 год. на тиждень. Підручник викінчено. Картиографія (на таблиці і зошитах).

Математика: 3 год. на тиждень. В 1. піврочі арифметика, в 2. піврочі арифметика і геометрія на переміну. З арифметики: десяточний уклад, чотири головні дії з числами цілими і десятыми, одноіменними і многоіменними, подільність чисел, розкладання на чинники перві, найбільша спільна міра, найменша спільна многократність, метричний уклад мір і ваг, дроби. З геометрії: пряма лінія, коло, кути, трикутники. На кожну лекцію домова вправа а в кождім періоді конференційнім шкільна задача.

Натуральна істория: 2 год. на тиждень. В 1. піврочі і в місяці лютому зоольгія: ссавці і комахи; з ботаніки: козельцеваті, хрестоцвітні, міксаловаті, малиноваті, яблоноваті, рожеваті, слизоваті, билиноваті, губаті, лелієваті, пальми.

II. Клас.

Релігія: 2 год. на тижд. Історія біблійна старого завіта.

Латинський язык: 8 год. на тиждень. З граматики повторено правильну відміну імен і дієслів, відміни неправильні і часті, головні правила із складні асс. с. inf., nom. с. inf., ablat. absol., gerund., coniug. periphr. До того відповідні вправи. Задачі 3 шкільні 1 домова на місяць.

Руский язык: З год. на тиждень. З граматики повторено і доповнено науку о реченні поєднічім і зложенім, о речах побічних, повторено і доповнено науку о формах, звуках, правописи і знаках переписання. З читанки перероблено майже всі уступи в школі (деякі прив. дома), меморовано кільканадцять уступів. Задачі 3 на місяць, на переміну шкільні і домові.

Польский язык: 2 год. на тиждень. З граматики як в рускім языці. З читанки перечитано уступів 53, меморовано 4. Що 2 тижні задача шкільна або домова.

Німецький язык: 5 год. на тиждень. Вправи німецькі для II. класи перероблено в цілості із приналежним матеріалом граматичним; меморовано значну частину уступів (як в I. кл.). Місячно 4 задачі, з них 1 домова.

Істория і Географія: 4 год. на тиждень (2 год. іст. а 2 геогр.) З історії: віки старинні; з географії Азію, Африку, півднєву і західну Європу. Вправи в картографії.

Математика: 3 год. на тиждень (аритметика і геометрія на переміну). З аритмет. спільна міра і многократъ, дроби звичайні і десят., відношення і пропорції, правило трех, рахунок процента і провізії. З геометрії: симетральні лінії і кутів, пристайність трикутників враз із приміщенем, коло, чотирі і многокутники. Задачі і вправи як в I. класі.

Натуральна істория: 2 год. на тиждень. Зоология: птиці, гади, земноводні, риби, пауковці, шкаралупні; хробаки, мякучини, іглокірці, ямочеревні. Ботаніка: окружкові, мотильковаті, зложенні, базькові, трави, зазулинці, шпилькові, ператні, паноротні, моховці, гриби.

III. Клас.

Релігія: 2 год. на тиждень. Істория біблійна нового завіта.

Латинський язык: 6 год. на тиждень (3 грамат. З лектури). З граматики повторено acc. і nom. с. inf., ablat., absol., coniug. periphr., gerund. і gerundiv.; складня згоди і відмінків, важніші правила з consec. temp. і or. obliqua. Відповідні вправи з книжки. Лектура: Cornelii Nepotis vitae: Aristides, Cimon, Epaminondas, Pelopidas, Miltiades, Themistocles, Alcibiades, Hannibal. На основі перечитаних уступів розмови або подаване змісту в латинській мові. Задачі місячно 3, з них 1 домова.

Грецький язик: 5 год. на тиждень. З граматики вступні поняття, деклінація імен, степеноване прикметників, відміна дієслів до perfectum pass; відповідні приміри з „Вправ.“ Від другої половини листопада по 2 задачі місячно, на переміну шкільні і домові.

Руский язик: 3 год. на тиждень. З граматики складня відмінків, систем. деклінація, невідмінні часті мови. З читанки перечигано майже всі уступи переважно в школі, деякі яко домову лектуру, меморовано означені зівіздкою. Про жите і письма писателів після літературного додатку в читанці. Задачі 2 на місяць, шкільні і домові на переміну.

Польський язик: 2 год. на тиждень. З граматики систем. складня згоди і відмінків, деклінація, невідмінні часті мови. З читанки 25 уступів прозою, 16 поетичних, меморовано 4. Задачі що 2 тижні на переміну шкільні і домові.

Німецький язик: 4 год. на тиждень. З Вправ перероблено майже всі уступи, меморовано 10; з граматики повторено деклінацію і кон'югацию, дальше взято приіменники і прислівники. Задачі 2 на місяць, шкільні і домові на переміну.

Істория і Географія: 3 год. на тиждень (на переміну історія і географія). З історії: віки середні. З географії: краї східної, північної і середньої Європи, Америку і Австралію. Картиографія.

Математика: 3 год. на тиждень (на переміну аритм. і геом.) З аритметики: чотири головні дії загальними числами цілими і дробами, скорочене множене і ділене, підношене до другої степені і добуване другого кореня. З геометрії: обвід і поверхність, переміша і поділ фігур, піомір фігур, тверджене Пітагора, подібність трикутників. Задачі і вправи як в ІІ. класі.

Натуральна Істория: 2 год. на тиждень. В першім півріччі фізика: свійства тіл, теплота, первій і їх сполучки. В 2. півріці мінеральний після приписаного підручника.

IV. Класа.

Релігія: 2 год на тиждень. Літургіка.

Латинський язик: 6 год. на тиждень. З граматики повторено складню відмінків, взято дальше складню дієслова, о

уживаню часів, способів і злучників ; до того відповідні вправи з приписаного підручника.

Лектура: а) C. I. Caesaris Comment. de b. G. I. 1—29; IV; VI; приватно з кн. IV. (уступи нечитані в школі).

б) P. Ovidii Nasonis Metamorphos. Quattuor aetates, Deucalion et Pyrrha; засади метрики і вправи в читаню гексаметрів. Задачі як в III. класі.

Грецький язык: 4 год. на тиждень. З граматики повторено матеріал з III. класи і скінчено науку о формах дієслова; найважніші правила зі складні. Вправи з підручника Шенкля-Цеглинського. Задачі 2 на місяць на переміну шкільні і домові.

Русский язык: 3 год. на тиждень. З граматики систем. наука кон'югації, складня дієслова, реченя зложені і періоди, стихотвір. Повторене цілого матеріалу. З читанки перероблено майже всі уступи, меморовано 11 ; короткі звістки літературні про писателів, з котрих уступи читано. Задачі як в III. класі.

Польский язык: 2 год. на тиждень. З граматики як в рускій мові. З читанки перечитано 26 уступів прозою, 18 поетичних, меморовано 4. Задачі як в III. класі.

Німецкий язык: 4 год. на тиждень. З граматики повторено науку з давнішіх літ, взято про реченя зложені. З читанки перероблено уступів 60, меморовано 9. Задачі як в III. класі.

Істория і Географія: 4 год. на тиждень. Істория нових часів; з географії австро-угорска монархія враз із її історією. Картографія.

Математика: 3 год. на тиждень. З аритметики рівняння 1. степені о одній і більше незвісних, рахунок провізій; з геометрії : стереометрія.

Фізика: 3 год. на тиждень. Магнетизм, електричність, механіка тіл цілих, текучих і воздушних, акустика, оптика, основи астрономії і географія математична.

V. Класа.

Релігія: 2 год на тиждень. Догматика загальна і аполятико.

Латинський язык: 6 год. на тиждень (5 лект. 1 грам. — стилістичні вправи). Лектура: а) Titi Livii I. (в виборі); XXII. 1–12; прав. I. 51–60. б) P. Ovidii Nasonis Metamorphos: Chaos, De raptu Proserpinae, De Orpheo et Eurydice, De Mida rege; Fast: De Hercule et Caco, De Romulo Quirino, De Roma condita et de Remi interitu; Trist; Navigatio, De vita sua, Uxori immortalitatem vaticinatur; De poetarum immortalitate. Зміст читаних уступів подавали ученики в латинській мові. Замінійші уступи меморовано. З граматики повторено складню відмінків. Вправи граматично-стилістичні на тексті уложенім учителем на основі лектур. Задача 1 на місяць шкільна.

Грецький язык: 5 год. на тиждень (4 лект. 1 грам.) Лектура: а) З Ксенофонтова Анакази (вид. Фідерера) уступи: 1. 3. 5. 7. 13. 17. Киропедії 1. 2. 4. 8. приватно: Анак. і Кир. по 3–4 з печитаних уступів. б) Гомерової Іліади I. IV. 1.—150 З граматики повторено науку о формах, взято складню відмінків на примірах з Вправ Шенкля-Цеглинського. Задачі 4 шкільні на піврік.

Русский язык: 3 год. на тиждень. Читано взірці всіх родів поезії і прози із читанки Лучаковского; наука стилістики. Приватно: деякі оповідання М. Вовчка. Задач 7 в півроці, шкільних і домових.

Польський язык: 2 год. на тиждень. Читано як в рускій мові з підручника; надто „Pan Tadeusz“ „Grażyna“, Słowacki, „Ojciec zadźum.“, Brodziński „Wiesław“; приватно: Sienkiewicz „Ogniem i mieczem“ і деякі новелі. Задач 5 в півроці, шкільних і домових.

Німецький язык: 4 год. на тиждень. Перероблено з чит. 50 уступів, меморовано 8. Задач 7 в півроці, шкільних і домових.

Істория і географія: 3 год. на тиждень. Старина істория до Гракхів.

Математика: 4 год. на тиждень на переміну альгебра і геометрия. З альгебри: чотири головні дії, уклади чисельні, дроби звичайні і десяточні і їх вз. переміна, відношення і пропорції і їх примінене, рівняння 1. степеню о 1 і більше незвісних; з геометрії: пляшіметрия. На кожну лекцію домові вправи, шкільних задач 3 в півроці.

Натуральна істория: 2 год. на тиждень, в 1. півроці мінеральогія систематична і головні поняття з геології; в 2. півр. ботаніка систематична.

VI. Класа.

Релігія: 2 год. на тиждень. Догматика частна.

Латинський язык: 6 год. на тиждень (5 лект. 1 грам.) Лектура: а) C. Sallustii Crispi Iugurtha; б) M. Tullii Ciceronis in Catilinam or. I; в) P. Vergilii Maronis Eclogae 1. 7; Georg. De Aristaeo; Aeneidis II. г) С. I. Caesaris de b. civ. II, (в виборі). З граматики повторено науку о часах і способах. Виравни граматично стилістичні і задачі як в V клясі.

Грецький язык: 5 год. на тиждень (4 лект. 1 грам.) Лектура: а) Гомерова Іліада III. VI. XVI. XX. приватно: XIX. XXI. б) Геродота IX в) Ксенофонта *Аπολογία Σωκράτους* II. IV. прив.: III. З граматики часи і способи на примірах як в V. клясі. Задачі як в V. клясі.

Руский язык: 3 год. на тиждень. Перероблено матеріал з Хрестоматії; приватно: Історична бібліотека Барвіньского III. і IV. Гребінки Чайковский, Повісти Ник. Устяновича, Могильницького Скит Манявский. Задачі як в V. клясі.

Польський язык: 2 год. на тиждень. З підручника *Wypisy polskie Tarnowskiego-Wójcika I. Kochanowski, Odprawa posłów greckich*; приватно: *Pamiętniki Paska, Sienkiewicz Potop i Pan Wołodyjowski*. Задачі як в V. клясі.

Німецький язык: 4 год. на тиждень. З читанки перероблено стилістику і поетику, меморовано 6 уступів. Задачі як в V. клясі.

Істория і географія: 4 год. на тиждень. Історию римську скінчено, істория віків середніх і нових до 30-літньої війни.

Математика: 3 год. на тиждень. З алгебри: степені, корені, логарифми, рівняння 2 степені о одній незвісній; з геометрії: стереометрія і гоніометрія. Задачі як в V. клясі.

Натуральна істория: 2 год. на тиждень. Соматольогія, зоольогія систематична з увзглядненем палеонтольогії і географічного розширення звірят.

VII. Клас.

Релігія: 2 год. на тиждень. Християнсько-католицька етика.

Латинський язык: 5 год. на тиждень, (4 лект. 1 грам.).

Лектура: а) M. Tullii Ciceronis De imperio C. Pompei, Pro rege Deiotaro, Laelius; б) P. Vergilii Maronis Aeneidis IV. VI. (вибір) IX. XII. Приватно: Pro Ligario; Aeneid. II. З граматики повторено науку складні і прикмети латинського стилю. Латинські розмови і вправи стилістичні на основі лектури. Задачі як в V. класі.

Грецький язык: 4 год. на тиждень. Лектура: а) Демостена като *Φιλίππων* I. II. περὶ τῶν ἐν Λεύκουσφ. б) Гомерова Одиссея I. VI. XII. XIII. (1—124). XXI. Приватно: Олітній бесіди I. II; Одиссеї V. З граматики частині і повторене прочих партій. Задачі як в V. класі.

Русский язык: 3 год. на тиждень. Устна словесність; з „Віїмків“ Барвінського перечитано виїмки народної літератури XIX. в. від Котляревского до Шевченка. Приватно: Історична бібліотека V. Нечуя Світогляд укр. народу, Над Чорним морем. Задач 5 в півроці, шкільних і домових.

Польський язык: 2 год. на тиждень. З читанки Wypisy polskie Tarnowski-Próchnicki II. лектура: Mickiewicz Ballady, Konrad Wallenrod, Dziady cz. II. i IV. Maleczewski Marya, Fredro Śluby panieńskie; прив: Kraszewski Stara baśń, Korzeniowski Kollokacusa. Задачі як в V. класі.

Німецький язык: 4 год. на тиждень. Істория літератури і відповідні устуни з читанки до Ієтого. Шкільна лектура: Minna von Barnhelm, Trilogie Wallenstein, домова: Miss Sarah Sampson і лекції партні з Wallenstein-a. Задач 5 в півроці, шкільні і домові.

Істория і Географія: 3 год. на тиждень. Істория нових часів.

Математика: 3 год. на тиждень. Алгебра: рівняння 2. степені о більше незвісних, рівняння віложниці, прогресії, рахунок провіз., теорія получень, двочлен Пютонса; геометрія: тригонометрія і аналітика. Вправи і задачі як в V. класі.

Фізика: 3 год. на тиждень. Вступні поняття, механіка тіл діпких, течий і тіл воздушних, наука о теплі і хемія.

Логіка: 2 год. на тиждень. Після підручника Kozłowsko-го „Logika elementarna“ перероблено весь матеріал.

VIII. Клас.

Релігія: 2 год. на тиждень. Істория церкви.

Латинський язык: 5 год. на тиждень. Лектура: а) Q. Portatii Flacci Carm. I. 1, 2, 3, 7, 14, 21, 22, II. 2, 9, 13, 17, III. 1, 4, 13, 30, IV. 3, 7: 12, Carmen seculare, Epop. 2, 7, Satir. I. 1, II. 2, Epist. I. 2, 7. б) P. Cornelii Taciti Germania 1—27, Annales. I. (1—20). Латинські розмови на основі лектур. Задачі як в V. класі.

Грецький язык: 5. год. на тиждень. Лектура: а) Платона „Апологія, Критика, Фаїдос“ (4 глави), Евфеброс. б) Софокля Електра; в) Гомера Одиссея VI 1—129, XIII. 1—40, 125—140, XVII. 1—40. Задачі як в V. класі.

Русский язык: 3. год. на тиждень. З „Виїмків“ Барвінського ч. II. перечитано виїмки народної літератури XIX. від Куліша до Самійленка. Домова лектура: Чайченка Сопішний промінь, Барвінка Скошений цвіт, К. Устияновича Ярополк, Огоновского Гальшка Остр. Задачі: в 1. півр. 5, в 2 півроці 3.

Польський язык: 2 год. на тиждень. З читанки Wypisy polskie Tarnowskiego-Próchnickiego II. читано Słowacki Lilla Wedesa, Balladyna, Anhelli, Krasiński III. i IV. cz. Nieboskiej komedyi, Irydion; прив.: Sienkiewicz Quo vadis (вид. Bobin). Задачі як в V. класі.

Німецький язык: 4 год. на тиждень. З читанки перероблено до найновійших часів, надто лектура в школі: Wilhelm Tell, Maria Stuart, домова: Hermann und Dorothea. Задачі як в VII. класі.

Істория і географія: 3 год. на тиждень. Істория австр.-угорської держави, географія і статистика австр.-угорської держави; повторене історії грецької і римської.

Математика: 2 год. на тиждень. Повторено весь матеріал з вищої гімназії. Вправи в розвязуваню задач алгебраїчних і геометричних. Задачі як в V. класі.

Фізика: 3 год. на тиждень. Магнетизм, електричність, акустика, оптика, астрономія.

Психологія: 2 год. на тиждень після підручника Pechnik a.

б) Предмети надобовязкові.

1. **Істория рідного краю:** в III. IV. і VII. класі в обох півроках по 1 годині, в VIII. класі лише в 1. півроці а в VI. класі лише в 2 півроці по 1 годині на тиждень. Училися всі ученики після пляну позначеного ц. к. Радою Шкільною краєвою.

2. **Сыпів:** I. відділ: а) 32 учеників, 1 година на тиждень; б) 41 учеників 1 година на тиждень.

Взято після підручників Кипріяна і Дітца з теорії сьпіву: про звукотвір, о тонах, укладі скалі, про ноти, ритм, такт, павази, будову скалі взагалі, знаки хроматичні, творене тонацій дурових і мользових, темпо, динаміку, мельодію, силу і барву тонів, о поетаві тіла і віддиху при сьпіві, о акордах. Надто вправи практичні з початку після сьпівника Матюка а відтак Кипріяна і Дітца.

II. відділ: 68 учеників, 2 години на тиждень.

Із сьвітських творів виучено на хор мішаний: „Хлопське весілє в Швеції“ Зедермана, „Завіщане“ октет Вербицького, „Наша славна Україна“ і „Чернець Палій“ Плавюка; на хор мужеский: „Пробудилася Русь“ Воробкевича, „Закувала та сива зазуля“ Ніщинського, „З окружків“ Ніжанковського. Сі твори відсьпівано на вечерницях, устроєніх гімназіяльною молодежию на памятку роковин смерти Т. Шевченка. Крім того повторено і доучено деякі пісні, сьпівані в році минувшім. З церковних творів сьпівано многі пісні Бортнянського, Вербицького, Лавровського, Львова, між іншими: концертове „Слава — Єдинородний“ С dur та псалом „Сей день, єгоже сотвори Господь“ Бортнянського і псалом „Вижу тя на кресті висяща“ Гайдена; коляди Матюка і Ніжанковського.

Принарадіно повгорювано з учениками теорію сьпіву.

3. **Рисунки** в двох відділах по 2 години на тиждень.

I. відділ 29 учеників, II. відділ 18 учеників. Ученики рисували в I. відділі лінії прості прямові, поземі, рівнобіжні, скісні, квадрат і його поділ на ріжні фігури геометричні, зложені квадратів в осьмикутник, поділ осьмикутника, трикутник і його поділ, шести- і пятикутники та їх поділ. Лінії криві, чверть і пів кола і ціле коло, лінії філясті, звоеві, спіральні, слизяковаті, оваль, еліпсу, з кривих ліній листки і розети п'яти-, шести- і чотирорідільні.

В ІІ. відділі рисували поєдинчі листки контурові стилізовані пальмета, орнамент стяжковий, грецький і ренесансовий, виконаний олівцем, тушом і красками. Рисуки перспективні, ліній і брил, з взірців в тіні, з моделей гіпсових: поєдинчі листки стилізовані і природні, орнамент плошкій, зложений і розету.

4. **Гімнастика** в 6 відділах по 1 годині на тиждень. В І. відділі 25 учеників, в ІІ. 50 уч., в ІІІ. 25 уч., в ІV. 28 уч., в V. 32 уч., в VI. 31 уч. — разом 191 при кінці року (супроти 159 з початком року).

Вправи відбувались в кождім відділі відповідні до віку і фізичних сил:

1. вправи в рядах: творене рядів і розетушів поєдинчих і зложених, звороти на місці, походи і біг рядом, в колюмнах, заходи і т. н.

2. вправи вільні поєдинчі і зложенні, на місці і в поході та бігу, а се без приборів і з приборами як палицями деревляними і желізними і важкими.

3. вправи на приладах гімнастичних: скоки далекі і в гору, з місця і з розбегом, через козла і коня, вольтижовані на козлі і коні та поручах, вправи на драбинах установлених в різних положеннях, на жердках і лінвах, на дручку і кілцях, бігане коло кружала і т. н.

Взагалі в першій четверті кождої години були вправи в рядах і вільні а в слідуючих трох квадрансах по черзі вправи на приладах так дібрани, щоби розвивати і скріплюти горішні і долішні частини тіла.

Крім сего учитель пояснював на кождім степені науки відповідні ігри: кіт і миш, ястріб та кури, трояк, день і ніч, здогони, забава в велику ніжну пилку і т. д.

5. **Каліграфія** в двох відділах по 1 годині на тиждень. І. відділ 34 учеників, ІІ. відділ 32 учеників. Ученики обох відділів виправлялися в писанню букв руских, латинських і швецьких, пізнучи за учителем після взору поданого на таблиці. Крім сего учитель звертав увагу в ІІ. відділі на генетичний розвій малих і великих букв і на історичний розвій каліграфії.

ІV. Теми

1. до письменних задач в висших класах.

а) В рускій мові.

Клас V.

1. Опис повені. 2. Житє і права египетських королів. З порівнати VI. книгу Одисеї з ідиллею Куліша „Орисія“. 4. Культурне значінє фейерійских кольоній для народів старини. 5. Мотиви і форми порівнянь в „Слові о п'ялку Ігореві“. 6. Борба Горацив з Куріяціями. (На основі лат. лект.). 7. Уголь. 8. Причини новетання і значінє грецьких кольоній. 9. Житє релігійне у Греків. (На основі нім. лект.). 10. Виказати прикмети легенди на „Богатім Марку“. 11. Реформи Сервія Туллія і Сольона. 12. Опис весни і весняних занятт хлібороба. 13. Свято національське. (На основі нім. лект.). 14. Духова культура Русі княжої доби.

Клас VI.

1. Значінє средств комунікаційних для розширення культури. 2. Перевід 25. глави із Саллюста Югурти. 3. Як боронити Іларіон християнства в своїй проповіді „Слово о законі і данному намъ чрезъ Мойсея и о бл. Христа“? 4. Якими средствами відвертає Август римську публіку від політичного життя? 5. Важливі заміги Іловайского проти думці про скандинавське походжене руских князів і їх дружини. — На основі домової лекури. 6. Віддиханє? 7. Що доказує автентичності і літерального походження „Слова о п'ялку Ігореві“? 8. Які держави германські новетали на звалищах царства західно-римського? 9. Зміст Гетового Reineke Fuchs. 10. Релігійна тенденція в літонасіях. 11. Користі для Європи із взаємнім з Левантою в періоді хрестоносних походів. 12. Апокрифічна література староруска і єї останки в народних переказах. 13. Перевід з Геродота IX. 45 і 46. 14. В якім напрямі показався хосенинній західний вилив на форму і зміст рускої літератури з полов. XVII. в.?

Клас VII.

1. Значінє відкрить і винахідів для Європи. 2. Мітичні елементи в панійі найдавнішій устній словесності. 3. Розвій

устрій і упадок лицарства. (На основі пім. лект.). 4. Які заслуги Помпея для республіки підносить Ціцерон в мові „De imperio C. Pompei“? 5. Змагання галицьких бояр проти княжої влади. (На основі дом. лект. Істор. бібл. т. V). 6. Душевні борби і моральна основа в „Наталці Полтавці“ Котляревского. 7. Значінє приказок Гребінки. 8. Упадок економічний в західній і середній Європі по скінченю наслідної війни іспанської. 9. Умове житє в XVIII. століттю. (На основі нім. лект.). 10. Розвій народної самосвідомості у українських письменників від Котляревского до Шевченка.

Класа VII.

1. Значінє плуга, меча і пера в історії розвою людескості. 2. Промова ученика осьмої класи, загріваюча товаришів до пильної науки рідної літератури. 3. Як Сократ з обвиненого стає обвинителем Атенців? 4. Яким способом привернено в Австрії по війнах Наполеонських нормальний стан державних фінансів і добробут? 5. Схарактеризувати Стефана, героя повісті „Скошений цвіт“, і евентуально порівнати єго з „новим чоловіком“ в Нечуєвих „Хмарах“. 6. Чи душевний настрій в „Геростраті“ Самійленка згідний з психологочною правдою? 7. Ідеалізм в творах Федьковича. 8. Добре тому, чия душа і дума добро навчила ся любити! (Шевченко).

6) В польській мові.

Класа V.

1. Opis Baginsbergu, przedmieścia Kołomyi. 2. Życie i obowiązki latarnika. (Na podst. noweli Sienkiewicza). 3. Śmierć Stolnika (Na podst. II. ks. „P. Tadeusza“). 4. Korzyści i szkody, jakie sprowadza ogień. 5. Agitacja ks. Robaka w karczmie. 6. Jak rodzice odzyskali utraconą córkę w sielance K. Brodzińskiego p. t. Wiesław? 7) Dziewosłyby w Wiesławie Brodzińskiego. 8. Hrabia i Tadeusz podczas łowów na niedźwiedzia. 9. Opis parku miejskiego. 10. Spowiedź Jacka Soplicy. (Na podst. IX. ks. Pana Tadeusza).

Klasyca VI.

1. Dlaczego w pierwszej epoce piśmienictwa polskiego używano języka łacińskiego? 2. Kłótnia i jej znaczenie w akcji Pana Tadeusza. 3. Jakie stanowisko zajmuje Modrzewski wobec nierówności kar za mężobójstwo? 4. Korzyści z podróży. 5. Przyczyny upadku państwa rzymskiego. 6. Złe towarzystwa psują dobre obyczaje. 7. Rozbiór sielanki Szymonowicza „Żeńcy”. 8. Spisek Katyliny. (Na podst. lekt. Cicerona). 9. Stanowisko Konarskiego w literaturze polskiej. 10. Tok myśli satyry Naruszewicza p. t. „Chudy literat”.

Klasyca VII.

1. Skutki zdobycia Konstantynopola przez Turków. 2. Szkoły na Litwie z początkiem XIX. stulecia. 3. Charakterystyka K. Brodzińskiego jako pisarza i estetyka. 4. Charakterystyka Grzyyny. 5. Walka klasyków z romantykami. 6. Młodość Konrada Wallenroda. 7. Pierwsze początki sejmu polskiego. 8. Postać Aldony w „K. Wallenrodzie” Mickiewicza. 9. Rzeczywistość i fikcja w „Maryi” Małczewskiego. 10. Charakterystyka t. z. szkoły ukraińskiej w poezji polskiej.

Klasyca VIII.

1. Miłość ojczyzny w utworach Mickiewicza. 2. Znaczenie emigracji po r. 1831. dla literatury polskiej. 3. Hr. Henryk a Pankracy w Nieboskiej komedyi Z. Krasińskiego 4. Tok myśli dyalogu Ulpiana i Irydiona w „Irydionie” Krasińskiego. 5. Świat fantastyczny w Balladynie Słowackiego. 6. Skutki odkrycia Ameryki. 7. Główne kierunki poezji polskiej po r. 1831. 8. Charakterystyka Lilli Wenedy.

b) В німецькій мові.

Klasyca V.

1. Wohlthun trägt Zinsen. (Durch ein Beispiel zu erklären). 2. Euphrat und Tigris. Ihr Lauf und ihr Anschwellen. 3. Wie wurde der arme Sepp reich? 4. Inhalt und Grundgedanke des Gedichtes von Chamisso „Die Kreuzschau”. 5. Des jüngeren Cyrus Krieg gegen Artaxerxes und Ausgang des Kampfes. 6. Die

Worte: „Keinen preise selig vor dem Ende“ — zu erklären und zu beweisen. 7. Welche Klugheitsregel lernen wir aus dem Goethe'schen „Zauberlehrling“ und wie veranschaulicht sie der Dichter? 8. Die schönen Eigenschaften des treuen Dieners. Auf Grund der Lectüre. 9. Worin stehen die Mineralien der organischen Welt nach und worin übertreffen sie diese? — Auf Grund der Lectüre. 10. Welche Naturverhältnisse bedingen die Regenmenge eines Ortes und wie erklärt sich ihr Einfluss? — Auf Grund der Lectüre. 11. Hektors letzter Kampf mit Achilleus. — Nach der Lectüre. 12. Wahre Freundschaft und ihre Macht. — (Auf Grund der „Bürgschaft“ von Schiller). 13. Der Denkspruch Schiller's „Der Siege göttlichster ist das Vergeben“ zu erklären und durch ein Beispiel zu illustrieren. 14. Die römischen Katakomben. — Auf Grund der Lectüre.

Klasse VI.

1. Der Dichter und die Dichtkunst nach Goethe's „Der Sänger“. 2. Wie zwang Menelaos den Proteus zum Sprechen und was erfuhr er von ihm? 3. Herwig's Brautfahrt. 4. Wie tröstet Zeus die trauernde Thetis? — Nach Goethe's „Achilleis“. 5. Gottfrieds Rede vor dem Kriegsrath. — Nach Torq. Tasso's „Befreites Jerusalem“. 6. Christian's und Magdalena's Leben auf dem Lande. — Nach „Mutter und Kind“ von Hebbel. 7. Des Ostgothenkönigs Teja's heldenmüthiger Tod. 8. Die Bärenjagd. Nach Mickiewicz „P. Tadeusz“. 9. Die Hunnenschlacht. — Nach Schöffels „Ekkehard“. 10. Das Blut und seine Bedeutung im menschlichen Organismus. 11. Don Quichote, der tapfere Ritter. Auf Grund der Lectüre. 12. Der Ritter in Schiller's „Der Kampf mit dem Drachen“. Eine Charakterskizze. 13. Die heldenmüthige That des jungen Mario in der Novelle des Amicis „Der Schiffbruch“. 14. Was will uns Goethe in seinem „Fischer“ veranschaulichen und wie thut er dies?

Klasse VII.

1. Warum und wie wurde Siegfried ermordet? 2. Die Vorteile des 1-ten Aufzuges in Lessing's „Minna von Barnhelm“. 3. Die epische Dichtung in der mittelhochdeutschen Zeit. 4. Nutzen des Wassers. 5. William Sampson erzählt das Leben seiner Tochter Sara. 6. Günstiger und schädlicher Einfluss der Gesell-

schaft auf menschliche Bildung. 7. Die Handlung und ihre Durchführung in Lessing's „Minna von Barnhelm“. 8. Wallensteins Heer auf Grund des 1-ten Theiles d-s Schiller'schen „Wallenstein“. 9. Deutschland nach dem 30-jährigen Kriege. 10. Hüon bei Scherasmin zu Gaste.

Класа VII.

1. Hermanns 1-tes Zusammentreffen mit Dorothea. 2. Zu erklären die Worte Schillers: „Mit des Geschickes Mächten
Ist koin ewiger Bund zu flechten“. 3. Das menschliche Leben — die vier Jahreszeiten. Eine Parallele. 4. Attinghausen, das Muster eines Landedelmanns. — Nach Schiller's „Wilhelm Tell“- 5. Welche Erfindungen haben auf unsere Zeit einen umgestaltenden Einfluss geübt? 6. Welche Hindernisse stellt der Dichter in „Hermann und Dorothea“ dem Brautpaar in den Weg und wie besiegt er diese? 7. Keine Rose ohne Dornen. 8. Maria Stuart in der Geschichte.

2. Теми до письменного іспиту зрілості:

1. Язик латинський: а) M. T. Ciceronis De officiis I. 25. б) з Читанки польської для II. класи стор. 173. уст. 100. від слів: „Мешканці Таренту“ до „..... заспаний стрілами“.

2. Язик грецький: Демостена περὶ Ἀλοννήσου 1. 2—6

3. Язик руский: Короткий начерк взаємин українських письменників з галицкими і їх наслідків.

4. Язик польський: Co wpłynęło na rozwój literatury polskiej w pierwszej połowie XIX. wieku?

5. Язик німецький: Zu erklären die Worte Schiller's:

„Von der Stirne heisz
Rinnen muss der Schweisz,
Soll das Werk den Meister loben ;
Doch der Segen kommt von oben“.

6. Математика: а) $\begin{cases} \log x \log y \\ 5 + 3 = 32 \\ \log x \log y \\ 5 \cdot 3 = 135 \end{cases}$

б) Стан ліса, що його річний приріст виносить $2\frac{1}{2}\%$ в тепер $51619 m^3$. Як великий буде стан по 20 літах, накопчи з кінцем кожного року вирубає ся $1873 m^3$?

в) В якім відношенню позістає просга $y = 3x + 2$ до еліпса $4x^2 + 16y^2 = 64$ і яке є її віддалене від осередка кривої?

V. Прибори до науки.

1. Бібліотека учителів числить 507 творів в 687 томах і 223 штук справоздань середніх шкіл.

В р. 1901. *куплено* а) 30 творів в 38 томах, між тими знатнійші: Номис Українські приказки, Коциський О. Тарас Шевченко-Грушівський, Грушевський Істория України-Руси т. III., Записки наук. товар. ім. Шевченка (8 томів), твори Федъковича, Platons Euthyphron von Wohlhab, P. Ovidii Nasonis Metamorphoses v. Siebelis, Ciceros Reden für Marcellus, Ligarius, Deiotarus von Richter Eberhard, Sophokles Elektra v. Wolff, Platons Phaidon v. Wohlhab, Vergils Aeneide von Kappes, Огіновский Словар до Гомерової Одиссеї і Іліади, Jahner Deutsche Grammatik, і 7 шкільних підручників; б) *часописи*: Літературно науковий Вісник, Учитель, Кіевская старина, Gazeta Lwowska, (з додатком: Przewodnik naukowy i literacki), Przewodnik bibliograficzny, Poradnik językowy, Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien, Gymnasium, Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht.

В дарі одержано: 1) від краківської Академії наук: Fijalek Mistrz Jakób z Paradyża, Petri Royzii M. Carmina, Karłowicz Słownik gwar polskich I., Melodye ludowe litewskie, Birkenmajer M. Kopernik I. Rozprawy Akademii wydz. filologiczny II. 16, 17, Rozprawy wydz. filoz. histor. II. 14., Czubek Paprockiego B. Dwie broszury polityczne; 2) від Виділу краєвого у Львові: Wiadomości statystyczne томи XI — XVII, Pilat Dr. T. Podręcznik statystyki Galicyi VI. 1., 3) від шефа секції Дра Г. Інечка: Unser Reich vor 2000 Jahren, Unser Reich zur Zeit der Geburt Christi, Karten zur Geschichte des heutigen österreichisch-ungarischen Reichs- Territoriums während des 1. christlichen Jahrhunderts; дальнє від о. Войнаровского з Балицеъ З книжки, проф. Кузьми 14 книжок і від Директора 26 книжок і „Muzeum“ річник 1900.

2. Бібліотека учеників числить: 210 творів а 401 томів в рускій мові, 233 творів а 272 томів в польській мові і 165 творів а 325 томів в німецькій мові.

В р. 1901. куплено: Колесса Століттє обновленої укр.-р. літератури, Лопатинський Яблочникар, Чайковский В чужім гнізді, Рогової Син гетьмана, Григорівич Соколики, Франко Учитель, Іштапецко За-для хазяйства, Кобилянська Людина, Нечуй Бруховецький та Тетеря, Пачовский Дещо про рускі билини і думи, Родзевичівна Девайтіс, Короленко Сліпий музик, Григорівич На добродійні ціли, Костомарів Руска істория в житієписах, Барвінський ІІ. Полуботок, Вальтер Скот Ришард Львине серце, Онет Великий лім, Толстой Князь Себребряний, З чужих зільників, Кірі Замок Делі, Дікенс Олівер Твіст, Руска істор. бібліотека, Гребінка Чайковский, Дікенс Новорічні дзвони, Фейлєт Любов убогою молодця, Толстой Дитячий, хлопячий і молодечий вік, Гончаров Обломов, Кримський В народ! О. Лесь Не судилося, Цеглинський Торговля жемчугами, Грінченко Нахмарило, „Дзвінок“ 1900. Mohort Przełotne wrażenia z podróży do Rzymu, Gliński Bazar polski, Aneczyce Przygody prawdziwe, Gałęzowska Odwet, Spełniło się, Tarnowski Henryk Sienkiewicz, Szajnocha Krzysztof Opaliński, Mścieliel, Szekspir Koryolan, Makbet, J. Cezar, Chmielowski Historya literatury polsk, Z. Kaczkowski, Merczyng M. Kopernik, Verne Cudowna Wyspa, Przyborowski Namioty Wezyra, Prevost- Duclous Gwiazda Sudanu, Frances Hodgson-Burnett Mały lord, Cooper Mieszkaniec puszczy, Zaleska Odgłosy гор i dolin, Kraszewski Kraków za Łoktka, Jelita, Pogrobek, Wodzicki Jaskółka, Calderon Księże Niezłomny, Rodziewiczówna Dewajtis, Lermontow Księżniczka Mary, Sewer Wśród pokus, Łoziński W. Czarny Matwij, Lermontow Bohater naszych czasów, J. Kiliński Drugi pamiętnik nieznany o czasach Stan. Augusta, Jeske-Chciński Tyara i korona, Jeż Jaskółki, Jósika Ostatni Batory, Prus Dzieła.

„Gaudeamus“ Blätter u. Bilder für die studierende Jugend II., Chavanne Die Sahara, Vilmar Geschichte der deutschen Nationalliteratur, Metzner Oesterreichs Regenten in Wort u. Bild, Eichendorff Aus dem Leben eines Taugenichts, Schlegel Ein junger Held, Neidhardt : Segen ist der Mühe Preis, Bauernblut, Ein Liederfürst, Appelt Des Kaisers Empfang, Frisch : Verschiedene Lebenswege, Was das Leben bringt, Treue Arbeit, Salfeld und Rittler, Kaiser Josef II., Proschko Unseres Kaisers goldenes

Jubelfest, Boxberger Briefwechsel zwischen Schiller und Goethe, Lutzmayer zur Geschichte der Culturpflanzen, Knauer : Deutschlands und Oesterreichs Reptilien, Amphibien, Pape : Hannibals Triumph, Hannibals Ende, Niedergesäsz : Landschafts und Sittenbilder, Aus der Jugendzeit, Jordan Die Irrfahrten des Odysseus, Knauer : Die fremdländischen Amphibien, Die bauende Thierwelt, Deinhardt Wittich, Netoliczka : Kometen und Feuermeteore, Erdbeben und Vulcane, Schmerz Unser Holz, Loll von Schweden nach Japan, Hanke Fr. Grillparzer, Glock Der letzte Ritter, Müller-Mernell Vom Hirtenstab zur Feder, Thomas Till Eulenspiegel, Gertler Allerlei Schwank, Frank Deutsche Volksbücher, Halm Der Sohn ber Wildnisz, Stifter Bergkristall, Edm. de Amicis Von den Apenninen zu den Anden, „Oesterreichs deutsche Jugend“ XVI, Weiszenhofer : Das Glöcklein von Schwallenbach, Edelweisz, Willomitzer Ein deutsch-österr. Eskimo, Kopetzky Heinrich E. Rüd. Graf Starhemberg, Kürnberger Im Bergwerke von Schemnitz, Moiszl Aus bewegter Zeit, Holzner Muth und Kindesliebe.

В дарі одержала бібліотека : „Дзвінок“ 1900 ; Покарана лож Кучальської (2 прим. дарував проф. Макарушка) ; Bird-Anecyse Duch Puszcy.

В бібліотеці для убогих учеників паходить ся 306 шкільних підручників (придатних до ужитку) ; в р. 1901. куплено 25 підручників а 25 учеників жертвувало 29 книжок. (1900) *)

3. До науки географії і історії є : 57 мап, 133 образів географічних і історичних, 7 атласів (геогр. істор. і п.), 2 тльоби. В р. 1901. куплено : мапи : Haardt : Oesterr.-ungar. Monarchie. Australien und Polynesien, Afrika, Kiepert Orbis terrarum antiqui tabula, Spruner-Bretschneider : Europa im 18. Jhd., Europa zur Zeit Napoleons I.; образи ; Langl Memnons Kolosse, Lehmann Ungar. Puszta.

4. До науки історії природи є : а) зоол. оказів випханих 43, в спіритусі 35, сухих 14, моделів 8, кістяків 7, образів

*) Книжки жертвували : Дорундяк, Навчук Юлія, Завадский, Павлюк, Бажалук, Киселевский Стефан, Котелко, Кузик Ізилор, Павлюк Мет., Станецкий, Стрийский, Филипович, Гузар, Глиняцкий, Глушкевич, Гоянюк, Демчук, Панчак, Попович, Росткович Юрій, Харук ; абітурієнти : Гаврилюк, Гаморак, Левицкий і правник Юркевич.

180 і збірки мотилів і комах; б) ботан. моделів 48, образів 106; в) оказів мінералів 165, моделів кристалів 56, образів 7, збірка геологічних оказів (91). В р. 1901. куплено: зоол.: Leuckart Zoologische Wandtafeln 10 штук; ботан.: моделі equisetum arvense fruct., pinus silvestris і 7 моделів грибів; мінер. і палеонтол. Schreiber Wandtafeln der Geologie und Paläontologie — 3, Zittel und Haushofer Ideale geologische Landschaftsbilder — 4, збірка палеонтол.: 50 родів всіляких форм., 27 родів сільор. форм., 8. скаменілостій вуглян. пер. — і прилад „Mikrotom“ (до препаратів), образи: Eschner Technologische Wandtafeln — 2.

5. Габінет фізикальний числить 81 приладів і 4 таблиці. В р. 1901. куплено: Телефон Bell-a, електромагнет, звена: Bunsen-a, Daniell а, Volt-и, Leclanche-a, приряд до гальванопластики, прилад Паскаля до показання тиснення на дно, мініон Сепера, прилад до показання рівноваги тіл, прилади до вивязання тепла через потиранє, магнет природний, цівку з мягкого жаліза, стрілку астатичну, батерію електричну Grent а з 8 звенами.

6. До науки рисунків має заклад: 84 взірців, 7 приладів до науки перспективи, 3 моделі з дерева, 14 моделів гіпсових.

7. До науки каліграфії: 6 зошитів взірців письма і 6 таблиць.

VI. Іспит зрілости

при кінці шкільного року 1900/1901.

До іспиту прийшло 16 абітурієнтів, всі скінчили VIII. класу в тутешній гімназії.

Свідоцтво зрілости з відзначенем признано 1 уч.

" " признано . . . 13 "

Позволено поправити іспит з одного предмету

по ферніях 1 "

Репробовано на 1 рік 1 "

Разом 16 уч.

Виказ абитурієнтів, що здали іспит зрілості в днях 28, 29. і 30. мая 1901. р.

Ч. черт	Ім'я і прізвище	Місце уродження	Віра	Рік урод.	Хочав до тімчасові в ро- гах	Результат іспиту	Наміряв зап. на ви- діл унів.
1	Балицкий Юліан	Зазулниці Галичина	гр. к.	1880	1893—1901	зрілій	правничий
2	Бодруг Николай	Березів вижній	гр. к.	1881	1894—1901	"	"
3	Галайчук Володим.	Глинки	гр. к.	1882	1894—1901	"	"
4	Голота Яків	Брашті Румунія	гр. к.	1880	1893—1901	медичний	
5	Геник Михайло	Березів вижні. Галичина	гр. к.	1879	1894—1901	богослов.	
6	Еловицкий Альфред	Бережани	гр. к.	1880	1892—1901	техніка	
7	Костик Михайло	Лашків,	гр. к.	1886	1894—1901	фільозофія,	
8	Лаврів Михайло	Тишківці,	гр. к.	1879	1894—1901	правницій	
9	Левицкий Всеволод	Мізунів,	гр. к.	1881	1893—1901	техніка	
10	Плавюк Іван	Кути,	гр. к.	1881	1894—1901	муз. конс.	
11	Смалько Роман	Кобаки,	гр. к.	1881	1894—1901	фільозоф.	
12	Тимощук Григорій	Глушків,	гр. к.	1882	1894—1901	"	
13	Томич Николай	Березів вижн.	гр. к.	1877	1894—1901	зрілій	ліс. акад.
14	Федів Володимир	Лопатин	гр. к.	1880	1894—1901	"	фільзоф.

VII. Важніші розпорядження ц. к. шкільних властей.

Є. Е. ІІ. Міністер В. і Пр. реєстр. з дня 9. марта 1900. ч. 34053/1899 розпорядив, щоби рускі класи рівнорядні в ц. к. коломийській гімназії з початком шкільного року 1900/1901 відділити від гімназії з польським язиком викладовим і утворити з них окрему ц. к. гімназію з руским язиком викладовим.

В. ц. к. Рада Шк. кр. розпор. з дня 26. липня 1900. ч. 16914 постановила, щоби нова гімназія з руским язиком викладовим в Коломії називала ся: „Ц. к. II. гімназія“.

В. През. ц. к. Ради Шк. кр. з дня 24. серпня 1900. ч. 547 приоручила устроїти патріотичне шкільне торжество в честь ювілея сімдесятої річниці уродження Є. ціс. і кор. Величества Цісаря Франц Йосифа I.

В. ц. к. Рада Шк. кр. реєстр. з дня 27. вересня 1900. ч. 23343 і ч. 23791 признала четвертий пятилітній додаток до платні директорови а перший пятилітній додаток до платні професорови Л. Дольницькому.

В. Презид. ц. к. Ради Шк. з дня 19. жовтня 1900. ч. 637 приоручила, щоби при всіх іспитах учеників був присутній директор або визначав в виїмкових случаях свого заступника.

В. ц. к. Рада Шк. кр. апробувала до ужитку в школах середніх підручники:

1) Закшевський. Всесвітна історія для вищих клас шкіл середніх. Том I. Старинна історія. Переложив Ол. Барвіньский. (Розпор. з дня 14. листопада 1900. ч. 27300).

2) Дра Ж. Самолевича Вирави латинські ч. II. для II. класі, пер. В. Коцюбський. Новий наклад. (Розпор. з дня 8. грудня 1900. ч. 32873).

3) Учебник географії для II. і III. класи шкіл середніх, уложив Др О. Калитовський. (Розпор. з дня 18. грудня 1900. ч. 33615).

В. ц. к. Рада Шк. кр. реєстр. з дня 9. цвітня 1901. ч. 9394 позволила, щоби тутешня руска гімназія святкувала день Ангела свого, святого Константина (дня 3. червня и. ст.)

В. ц. к. Мініст. В. і Пр. реєкриптом з дня 13. цвітня 1901. ч. 9904 позволило виїмково, щоби сей шкільний рік в тутеш-

ній гімназії закінчти дnia 3. липня 1901. (Рескр. ц. к. Ради Шк. кр. з дня 30. цвітня 1901. ч. 11234).

В. ц. к. Рада Шк. кр. розпор. з дня 21. мая 1901. ч. 12998 принаручає пригадати ученикам приносин, що відносять ся до шкільних мундурів учеників, і визиває дирекції а також збори учительські, іменно же господарів кляє, щоби не позвалили ученикам ані робити зміни в крою, красках і т. н. мундурів ані являтись без мундурів або без приносаних відзнак класових.

В. ц. к. Мініст. В. і Пр. рескр. з дня 28. мая 1901. ч. 5383 уділило тутешній гімназії на прибори до науки фізики і натуральної історії і надоповнене бібліотеки надзвичайну одноразову підмогу в сумі 1000 К. (Розпор. ц. к. Ради Шк. кр. з дня 17. червня 1901. ч. 14693).

VIII. Поміч для бідних учеників.

Підмогу убогих учеників рускої гімназії мають на меті дві інституції в Коломиї, іменно „Бурса братства церк. св. Арх. Михаїла“ і товариство „Шкільна Поміч“.

I. В бурсі братства церк. мало в шк. р. 1900/1901 поміщені і харч 29 учеників, лиш харч 1 ученик, сини селян або бідних ремісників і сироти, з них 10 цілком безплатно, 6 за доплатою по 10 К. місячно а 14 за доплатою по 4—6 К. місячно. Надзір над учениками мали члени Видлу братства: ем. директор шк. видл. п. Гр. Кульчицький, ем. катехит гімназ. о. Н. Лепкий, катехит гімназіяльний о. А. Войтіховский, офіціял почт. п. Ю. Киселевский і горожанин коломийський п. А. Блоцький.

II. Товариство „Шкільна поміч“, засноване 1892. року прихильниками учащої ся молодіжи, удержувало окрему бурсу — інститут, де в шк. р. 1900/1901 було поміщено 33 учеників (надто 1 приходив на обід і вечеру), із них 29 за місячною доплатою по 16—34 К. а 4 цілком безплатно.

Крім сего видало товариство в шк. році на підмогу бідних учеників суму 177·56 К. (іменно: на харч, одіж, мешкане 100·66 К. на книжки 34·40 К. на ліки 42·50 К.) Поміч лікарську подавали убогим ученикам члени товариства Вп. Др. В.

Кобриньский і Др З. Левицкий безкористно, а Вп. Бешляг опускав з ціни за ліки 25%.

Товариство оснувало також окремий фонд, призначений на підмогу бідних учеників при справленню шкільних мундурув, і завдяки сїй підмозі значне число учеників одержало приписані мундури переважно на сплату коштів малими ратаами а многі також даром (сї на суму 16472 К. а в загалі від засновання цього фонду роздано бідним ученикам даром мундурув за суму коло 1700 К.)

Головою цього товариства є Директор гімназії, до виділу належать ще 4 інші гімназіяльні учителі.

ІІІ. Жертви, що вплинули на підмогу бідних учеників:
а) при записах учеників зібрано 62 К 03 сот.

(значніші датки жертвували:

Вчч. оо. Олесницкий з Торговиці, Нестайко з Чернелиці, Пеленьский з Княгинич, Балицкий з Існаса, Калитовский з Тріїці, Дрогомирецький з Ілинеч, Павлусевич з Довгої волині по 2 К. о. Охримович з Грабівця 3 К. о. Майковський з Семаковець 6 К. оо. Войнаровський з Балинеч, Шепарович з Колодівки, Левицкий з Прислопа по 1 К. Вп. Стрийський ц. к. нотар з Вашківців, Др Кобриньский з Коломиї, п-ні Юркевичева з Коломиї по 2 К. Микитка, Білик, Геник по 1 К. Жибчин 1·20 К.)

б) за вписові карти	15	92	н
в) п. Насальский з Коломиї	1	—	н
п-ні Кисілевска з Коломиї	2	—	н
о. Олесницкий з Торговиці	2	—	н
Н. Н.	17	—	н
Н. Н.	11	86	н
о. Филипович	20	—	н
Хв. Коменда ц. к. 24. полку піхоти в Коломиї частище доходу з концерту війск.			
музики	103	26	н
Ученики VIII. класи	3	30	н
г) до скарбонок по егзортах зібрано . . .	20	02	н
д) лишилося з року 1899/1900 . . .	51	17	н
Разом	309	К 56	сот.

З того видано :

a) на книжки і прибори до рисунків	72 К	— сот.
б) на одіж	19 "	"
в) на шк. оплату	6 "	20 "
г) запомоги ученикам	18 "	38 "
	разом	115 К 58 сот.

Остає ся отже на другий рік 193 К 98 сот.

IV. Фонд мундуровий :

a) Стан фонду з початком шк. року	215 К 27 сот.	
б) Дари : о. Курпяка з Карлова	8 "	"
Н. Н. з Коломиї	1 "	"
	Разом	224 К 27 сот.

Із цієї суми видано на мундури для учеників 39 К так що остало готовими грішми 185 К 27 сот., що зложені в касі ощадності.

Др Александер Кульчицький з Коломиї прислав в дарі для бідного ученика новий мундур літній і черевики.

V. Стиленді і запомоги, уделені ученикам з публичних фондів, виказані на статистичній таблиці ч. 11.

За ці жертви для бідних учеників висказув Дирекція в імені тих учеників сердечну подяку всім Вп. Добродіям і Прихильникам молодежі.

IX. Справа скріплена фізичних сил молодежі.

Задля недостачі салі гімнастичної в школінім будинку наука гімнастики відбувалася правильно через цілий рік в салі гімнастичного Товариства „Sokół“; учив іспитований учитель цього товариства. Молодіж радо користала з науки (з початком року було учеників 159 а в другім півроці 186). За те під час 10—15 мінутових пауз межи шкільними годинами не могли ученики забавляти ся ані на гімнастичних приладах ані приборами на подвір'ю коло школи, як се бувало давнішими роками, позаяк роботи коло будови гімназії або пе полишили досить вільного місця або не позвалияли із него користати, що найбільше ученики виходили в тім часі із шкільних саль перед будинок.

Позаяк не було відновідного провідника забав, що заняв би ся систематичним їх устроєнem і веденем, не було таких забав молодежі, хотяй відновідне до сеї ціли місце в Коломії вже є. Впрочім ученики поодиноких кляс, переважно низших, виходили під проводом учителів (як пп. Поляньского, Кузьми, Раковского, Франчука, Іванця) недалеко за місто і там або відбували відновідні вирави практичні з науки географії і натуральної історії або забавляли ся пилками (малою і великою) та віддавались іншим забавам. (Таких прогулок відбулося в вересні, жовтні і маю — 9). В часі Зелених свят (обр. р.) кільканайцять учеників, переважно з висших кляс, відбуло прогулку під проводом учителя Іванця до Яремча — Микуличина і дальше аж на верх Хомяка.

В літі, о скільки погода позвала, користала молодіж із знаменитих купелей в Прutі, не в такій знов мірі уживала руху на ховзанці під час зими.

X. Літопись гімназії.

Коли в столиці краю вже від року 1873. була гімназія з рускою мовою викладовою а в Перемишлі стала організуватись від 1887. року, так і Русини з околиць Покуття почали робити заходи через своїх послів соймових, щоби і в сих сторонах краю засновано таку гімназію. І справді заходи патріотів і автономічних властій, місцевих і повіту, вінчались успіхом. Се бо Єго ціс. і кор. Величество Цісар Франц Йосиф I. зволив Найвищою постановою з дня 4. вересня 1892. позволити, щоби в Коломії основано нову державну гімназію з рускою мовою викладовою та щоби введено єї в житі зразу яко рівнорядні класи рускі побіч ц. к. гімназії з польською мовою викладовою.

На сій основі (силою розпорядження В. ц. к. Ради Шкільної краєвої з дна 7. вересня 1892 Ч. 19781) отворено I. класу дня 21. вересня 1892. а опісля кожного року поступово заводилася все одна нова класа. Зразу рускі класи рівнорядні були під безносередною управою Директора гімназії польської а з початком шкільногого року 1894/5 установлено для них окремого Управителя. Вкінці В. ц. к. Міністерство Вір. і Просвіти рескриптом з дня 9. марта 1900. Ч. 34055 розпоря-

дило, щоби рускі кляси відокромити від гімназії з польським язиком викладовим і утворити з них самостійну ц. к. гімназію з рускою мовою викладовою з початком шк. року 1900/1901.

Отворене нової гімназії відбулося дnia 3. вересня 1900.

По торжественнім богослужіннях в церкві парохіяльній, котре відправив Впр. о. крил. Коблянський, явилися о 10. годині в пристроєній просторії салі I. гімназії представителі місцевих властей, ц. к. краєвий інспектор шкіл Вп. Іван Левицький, директор I. гімназії радник шкіл. Вп. Скупнєвич, посол Др. Окунєвський, многі з вітців учеників і члени збору учительського обох гімназій з учениками рускої гімназії.

Торжество розпочалось відсьпіванем величавого исальму Бортнянського „Слава во виших Богу“ хором гімназіяльним а по сім промовив ц. к. інспектор як представитель найвищої шкільної влади в краю. В своїй промові найперше вказав на великолінність і ласку нашого Найяснійшого Пана, що дав Русинам сих сторін руску гімназію і що все памятає і розвідує ся про розвій руских шкіл середніх і завізвав присутніх, щоби заявили свою щиру вдячність і честь Найдостойнійшому Монархови підносячи оклик „Най жиє многі літа!“

Присутні з одушевленем піднесли оклик три рази. — Опісля висказав іменем Є. Е. п. Намісника желания гарного розвитку нової школи і замітив, що Є. Е. п. Намісник бажав сам прибути на се торжество, однак не міг сего зробити задля багатьох занять, злучених з приїздом до краю Найяснійшого Пана. Вкінці звертаючись до молодежі сеї школи заохочував єї до щирої і совісної праці коло присвоювання собі і розширювання правдивого знання і науки і завізвав, щоби памятала о сім, які обовязки єї чекають в будучім житю, коли стане в ряді робітників-горожан сеї землі а при сім старала ся все в згоді жити і працювати з членами другої народності краю.

Опісля промовив директор нової гімназії. Згадавши коротко про заходи руских послів і патріотів а також місцевих автономічних властей коло засновання рускої гімназії в Коломиї, підіс, що попри сі всі старання найперше і найбільше Русини мають завдячити заснованнє сеї школи ласці і великолінності Найяснійшого Цісаря. — По сих словах хор учеників відсьпівав Білковського „Многая літа!“ — Відтак дякував директор іменем своїм, збору учителів і учеників шкіль-

ним властям, державним і краєвим, за опіку і підмогу школи а також присутному ц. к. інспекторови за Єго приклоність для закладу і просив о таку саму приклоність та опіку на будуче і обіцяв, що і учителі і ученики сеї школи будуть старати ся, щоби належито відповісти своїм обовязкам. Рівно ж дякував директорови І. гімназії, радникови Скупневичеви, за введені і ведені школи в перших роках а потім за поміч управителеви і підмогу учеників та просив, щоби і даліше був прихильний сїй новій гімназії, неначе молодшій сестрі тамтої. Вкінци подякував всім присутнім, представителям властій і гостям, що свою присутностію причинились до звеличання хвилі. В дальшій своїй промові вказуючи на задачу середньої школи і на велике значення науки в рідній мові звернув ся до своїх товаришів-учителів, дякував їм за все заявлювану готовість до праці і за поміч в повністю тяжких учительських обовязків та просив, щоби і даліше по батьківски дбали про добро вихованців, що їх з довір'ем передали школі родителі, як цеєсь найдорожчого. Звертаючись до учеників вживав їх, щоби так як родительський дім полюбили і в милім спомині задержали і школу, щоби пильно старалися користати з наук подаваних в школі і вже тут научили ся їх любити і цінити задля них самих та все памятали, що колись мають стати пожиточними родині, громаді, краеви, вітчині; щоби все цири і горячо любили свою мову і свій народ а при сїм шанували її чуже та дружно відносили ся до членів другої народності краю, побіч котрих в будучності мають жити і працювати, але щоби попри се дбали також, щоби стати і Богу мілими горожанами небесної вігчини. Свою промову закінчив зазивом до молодежі „ora et labora“!

По скінченій промові директора хор учеників відсунув гарний твір Матюка „До рускої пісні“.

Промовляли ще: директор І. гімназії п. Скупневич, що підніс згоду і майже дружні відносини, які лучили до сего часу єго і дотеперішнього управителя руских класів і желав школі гарного розвитку, і бурмістр міста та посол на сойм, п. Вітославський, що іменем заряду міста висказав радість задля отворення в Коломиї нового закладу наукового а молодіжі сїї школи заохочував до згоди і любови. Ряд промов закінчив ученик VIII. класи Гр. Тимощук, котрий іменем товаришів-учеників заявив подяку і чувства вдячності за отворене сїї школі

ли, де можуть образувати ся в рідній мові, і завзвивав їх, щоби витревалою і совісною працею старались відповісти своїм задачам і надіям, які привязує до них в будучності вся суспільність.

Торжество закінчилось відсвітанням народного гимну.

З нагоди отворення гімназії насніли до Дирекції привітні телеграми від обох руских гімназій у Львові і в Перемишлі, що неначе старші посестри переслали свої щирі желання такої основи: „З нагоди нинішнього торжества пересилає найстарша руска гімназия молодшій посестрі желання пайкрасшого розвитку! — Харкевич, директор академічної гімназії“, і друга: „Радіючи щиро з отвертя рускої гімназії, нашої третьої посестри, засиласмо сердечний привіт з бажанем съвітлого розвою! Дирекція і збір учительський рускої гімназії в Перемишлі“, а також привітна телеграма від давнішого учителя в руских клясах, професора Ст. Федева з Перемишля.

Запис учеників до гімназії відбувся в днях 1. і 2. вересня 1900; в сих днях були також вступні іспити до I. класи і до класи приготовляючої.

Дня 10. вересня 1900., в річницю смерти Є. ціс. і кор. Величества бл. п. Цісаревої Єлизавети, а також дня 19. листопада 1900. в день іменин бл. п. Цісаревої відбулися поминальні богослужіння за упокій душі.

4. жовтня 1900. обходила гімназія день Ангела Є. ціс. і кор. Величества Цісаря Франц Йосифа I. а також ювілей сімдесятої річниці уродин Найдостойнішого Монарха окремим шкільним патріотичним торжеством.

По богослужінню в церкві парохіяльній, котре відправив місцевий парох о. юрил. Коблянський, удалися молодіж гімназіяльна під проводом директора і учителів до відповідно пристроеної салі Ради міської в ратуші, де з поміж зелених виднів портрет Найяснішого Пана. По відсвітанню хором учеників исалму Бортнянського „Слава во винних Богу“, промовив директор. В своїй промові вказав на рідкій случай такого торжества і з одного боку на чувства радости, які наповняють серця всіх горожан нашої просторії держави задля такої події а з другого боку на чувства вдячності зглідом Всевишнього, що дав Найдостойнішому Цісареви дожити такого віку. Опісля вказав на значінє панування Найяснішого

Цісаря, на ті численні докази Єго любови і ласки для поодиноких народів держави та Єго батьківської печаливості про добро горожан у всяких напрямах публичного життя. Навіть і ученики сеї школи зазнали безпосередно Єго ласки та великолюдності, бо те, що можуть учити ся в своїй рідній мові, Єму мають завдячити. Тому завзвивав молодіж, щоби як діти батькови в день іменин із желаннями звичайно передають який дарунок, так і они нині принесли нашому Найяскійшому Цісареві в дарунку незмінну постанову: все і всюди, в цілому житю, серед всяких обетавин берегти і заявляти любов і вірність для Єдо Найдостойнішої Особи і для Єго Найдостойнішого Дому, а Він, сей найліпший монарх, що в взірцем невсипущої праці, буде з вдоволенем споглядати на плоди образовання серця і духа сеї молодежі, як она колись, вже доросла, пожертвувє Єму свої сили. — На зазив директора піднесли всій присутні трикратно одушевлений оклик: „Наш Найяскійший Цісар Франц Йосиф I. най живе многі літа!“

Опісля професор Дольницький в довшій промові представив ясно і живописно образ життя Найяскійшого Цісаря вже від наймолодших літ, подаючи много гарних черт Єго характеру, а відтак історію Єго володіння і Єго старання про долю всіх горожан просторої держави.

Торжество закінчилось відсвітанням народного гимну.

Перший піврік покінчено дня 30. січня а другий розпочато дня 4. лютого 1901.

Дня 24. марта 1901. святкувала молодіж гімназії XL. роковини смерти Тараса Шевченка музикальними вечерицями з такою програмою:

Промова ученика VIII. класи Гр. Тимощука про значінне Шевченка в світлі всесвітньої критики; *Воробкевич* Пробудилась Русь, хор муж.; *Шевченко Чигирин* декламация; *Smith Nocturne* і *Verdi Duetto*, оркестра учеників рускої гімназії; *Лєвицький-Лавровский* Замоки торбани, сольо сопран. з акомп. фортеп.; *Sedermann* Хлопське весілля в Швеції, хор міш.; *M. Hauser* Угорска рапсодия, сольо скрипки з акомп. форт.; *Шевченко-Плавюк* Чернець, мішаний хор. з деклям.; *Павлюк Низька* народних пісень, сольо цитра; *Ніщинський* Закувала та сина зазуля, муж. хор з акомп. форген.; *Біліковський* Путпурі, оркестра учеників; *Шевченко* Мій Боже і Радуй ся ниво, де-

клям.; *Шевченко-Вербицкий* Завіщане, басове сольо в супроводі двох хорів і фортеп.; *Сивенький-Плавюк* Наша славна Україна, міш. хор. Вечерок закінчив директор промовою до молодіжі.

На сій вечерниці молодіжь запросила учительський збір і учеників І. гімназії.

Письменний іспит зрілости відбув ся в днях 6. до 11. мая а устний в днях 28. 29. і 30. мая. Дна 31. мая 1901. по богослужінню в церкві зібралися абітурієнти і ученики VII. класи в школі і директор в присутності учителів найвищої класи і кількох з вітців абітурієнтів роздав съвідоцтва зрілості. Перед сим попрощав своїх кілька літніх учеників, що тепер вже виходили в съвіт, теплими і щирими словами господар VIII класи проф. Макарушка, опісля абітурієнт В. Левицький іменем своїх товаришів дякував учителям за працю і заходи коло образовання і ведення сеї молодіжи, в кінці директор працював від себе абітурієнтів, подав деякі вказівки і ради на нову дорогу житя і пожелав їм всего найліпшого в житю. Торжество закінчилось трикратним окликом в честь Найяснішого Цісаря і відсипіванем народного гімуни.

Сего року перший раз съвяткувала гімназия день свого Ангела, св. Константина Великого, торжественным богослужіннем в церкві парохіяльній, перед котрим виголосив відновлену проповідь катехит о. професор А. Войтіховский.

Дня 7. червня 1901. оглянув науку рисунків в гімназії фаховий інспектор Вп. А. Стефанович.

Дня 28. червня 1901. молодіж враз із збором учительським взяла участь в поминальнім богослужінні за упокій душі Е. ціс. і кор. Величества бл. п. Цісаря Фердинанда, устроєнім в церкві парохіяльній.

В році приступила молодіж три рази до св. сповіди і причастія; в днях від 30. марта до 2. цвітня відбула всеніжодні реколекції.

Шкільний рік закінчено дня 3. липня 1901. благодарствінним богослужіннем і відсипіванем народного гімуни і роздачею шкільних съвідоцтв.

XI. Статистика ученіків.

(Число меншо вгорі по правім боці означає ученика приватного).

	п р и г о .	Ia.	16.	ІІ.	ІІІ.	ІV.	V.	VI.	VII.	VIII.	п а з о м
1. Число.											
З кінцем шк. р. 1899/1900 було	36	35	34	51	34	29	30	18	22	18	307 ¹
З початком ш. р. 1900/1901 принято	36	51	42	58	50	27	32	26	21	19	362
Серед шк. року принято	3	3	42	58	50	2	2	2	1	1	8
Загалом принято	39	51	25	25	1	2	32	28	21	10	370
Між принятими було:											
3 других закладів: а) з низшої класи	38	25	25	3	1	1	3	4	1	.	101
б) репетентів	.	.	20	11	53	46	26	26	22	18	3
своїх учеників: а) з низшої класи	.	.	6	5	1	4	3	3	3	19	241
б) репетентів	1	4	10	8	1	3	2	1	3	.	25
Серед року виступило	.	.	41	34	57	47	27	31	25	22	32
Число учеників з кінцем 1900/1901.	35	41	34	57	47	27	31	25	22	19	338
2. Місце уродження.											
Місто Коломия	.	2	5	4	6	3	3	2	2	.	27
повіт коломийський	.	13	4	7	14	13	3	6	5	1	67
другі повіти галицькі	.	19	32	22	36	30	17	22	18	20	232
" краї монархії	.	1	.	1	1	1	4	.	1	1	10
заграниця	1	.	1	2
Па з о м	.	35	41	34	57	47	27	31	25	22	19

	К А Я С А										
	п р и г о .	I а.	I 6.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	п а з о н
3. Рідна мова учеників.											
Пруска	35	41	33	56	47	27	31	25	22	19	336
Польська	.	.	1	1	2
Разом	35	41	34	57	47	27	31	25	22	19	338
4. Віра.											
Грецько-католицька	35	41	33	56	47	27	31	25	22	19	336
Римсько-католицька	.	.	1	1	.	.	.	2	.	.	2
Разом	35	41	34	57	47	27	31	25	22	19	338
5. Вік учеників.											
10 літ	.	.	6	6
11 "	.	.	4	4	14
12 "	.	.	11	10	9	13	8	.	.	.	41
13 "	.	.	10	9	7	9	6	5	.	.	55
14 "	.	.	4	9	7	3	8	10	5	.	40
15 "	.	.	.	7	3	1	8	10	9	6	39
16 "	3	9	2	4	4	43
17 "	4	3	4	5	27
18 "	3	3	3	3	19
19 "	3	9	4	3	21
20 "	4	4	6	5	15
21 "	3	7	11

6. Місце проживання родичів.

	приго.	Ia.	16.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	РАЗОВ.
Повіт чортківський	•	•	1	2	•	1	•	•	•	•	5
яворівський	•	•	•	•	1	•	•	1	•	•	1
"	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	1
Буковина	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	1
Разом	•	•	35	41	34	57	47	27	31	25	19
											338
Священники	•	•	5	10	4	8	1	11	7	8	76
Урядники державні	•	•	•	•	2	•	•	1	2	1	12
приватні	•	•	•	•	•	1	•	1	•	•	3
"	•	•	•	•	•	2	1	1	1	•	1
Лікарі	•	•	•	•	•	4	1	1	1	•	7
Властигелі посілостій	•	•	•	•	2	7	3	5	7	2	48
Народні учителі	•	•	•	•	1	2	3	5	1	1	19
Міцанні і ремісники	•	•	•	25	13	14	27	23	6	4	132
Селяни	•	•	•	•	1	2	1	2	8	6	4
Кути	•	•	•	•	1	6	5	6	4	1	28
Слуги публичні	•	•	•	•	1	2	4	2	1	1	8
Зарібники	•	•	•	•	•	2	4	4	1	1	22
Разом	•	•	35	41	34	57	47	27	31	25	338
											21
8. Класифікація.											246
а) з кінцем шк. р. 1900/1901:											
I. степень з відзначенем	•	•	3	4	1	3	2	21	22	1	4
I.	"	"	29	31	21	44	34	21	16	13	15

II.	"	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
III.	"	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Позволено повторити іспит	2	1	2	2	2	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1	2	1	14	21
Призначено до іспиту доповненчо-	35	35	1
Разом	35	41	34	34	57	47	27	27	31	25	25	25	21	19	22	19	338	21	1
6) доповнене клясифік. за 1899/1900	1	1	29	23	43	4	27	27	1	4	1	4	1	4	1	4	19	250 ¹	77
I. степень з відзначенем	32	6	5	3	3	7	7	1	24	3	13	18	14	3	3	3	30	30	1
I. "	2	1	.	.	1	3	1	3	2	2	2	1	3	3	1	3	8	8	1
II. "	30	29	18	18	22	.	18	18	22	22	.
III. "	34	51	34	18	22	.	18	18	22	22	.
Разом	36	35	34	34	51	51	29	29	30	18	18	18	22	.	18	18	22	22	.
7) оплата зложило в 1. півроті	36	9	15	6	6	6	3	3	5	4	4	4	8	4	4	8	96	508,60	77
I. " в 2. "	3	3	6	11	14	9	8	8	8	8	8	8	3	1	1	3	66	662	.
Увільнених від опл. було в 1. півр.	34	23	52	43	24	27	21	21	27	21	21	21	13	15	15	15	252	277	.
" " в 2. "	40	28	46	33	19	23	18	18	23	18	18	18	19	18	18	18	277	2760	.
Шк. оплата виносила: в 1. півр. К.	33	360	600	240	120	200	160	160	320	120	120	120	320	160	160	40	2550	5310	.
" " в 2. "	360	360	120	240	440	560	360	360	320	320	320	320	440	440	440	440	200	5310	.
Разом К.	30	480	840	680	800	480	520	520	480	480	480	480	480	480	480	480	480	480	.
Всеступні такси виносили К.	76	193,20	155,40	16,80	.	16,80	16,80	21	21	21	21	21	12,60	12,60	12,60	12,60	12,60	508,60	77
Датки на прибори до науки К.	102	84	116	100	58	64	56	56	56	56	56	44	38	38	38	38	662	.
Такси за дуплікати съвідоцтв К.	2	2	.	.	2	2	2	2	2	2	2	8	.
Разом К.	76	297,20	241,40	132,80	100	76,80	82,80	77	77	77	77	77	56,60	56,60	56,60	56,60	56,60	1178,60	77
Датки на прибори до забав К.	25	22	32	19	15	16	17	17	15	16	17	17	12	5	5	5	5	173	.

Приг.	КЛАССА							ПАЗОД
	Ia.	16.	II.	III.	IV.	V.	VI.	
Польський язык (взгл. обов.)	27	32	23	52	40	22	27	16
Історія рідного краю	3	8	8	9	7	2	25	15
Рисунки вільнопружні	17	22	12	31	14	9	17	3
" геометричні	22	12	12	32	27	12	9	5
Сьпів	24	31	19	43	27	12	9	7
Каліграфія	31	31	22	32	27	12	9	7
Гімнастика	24	31	19	43	27	12	9	7
І0. Нauка над'обовязкових предмет.	27	32	23	52	40	22	27	16
Польський язык (взгл. обов.)	27	32	23	52	40	22	27	16
Історія рідного краю	3	8	8	9	7	2	25	15
Рисунки вільнопружні	17	22	12	31	14	9	17	3
" геометричні	22	12	12	32	27	12	9	5
Сьпів	24	31	19	43	27	12	9	7
Каліграфія	31	31	22	32	27	12	9	7
Гімнастика	24	31	19	43	27	12	9	7
ІI. Стипендисти.	27	32	23	52	40	22	27	16
З фонду Студницько-Янковських	2	1	1	1	1	1	1	1
Гловінського	1	1	1	1	1	1	1	1
Романовского	1	1	1	1	1	1	1	1
Бурачніцьких	1	1	1	1	1	1	1	1
Сума К.	76	104	92	174	205	174	174	174
Одноразові запомоги одержали:								
Від Ради повітової коломийської								
косівської								
" " яворівської								
Загальна сума запомог К.	68	104	92	174	205	174	174	174

XII. Шкільні підручники

на шк. р. 1901/1902.

Релігія: в кл. приготовляючій: а) Більший християнсько-католицький катехизм для шкіл народних; б) Коротка історія біблійна старого і нового завіта для шкіл нар. А Тороньского; в кл. I.: Християнсько-католицький катехизм А. Тороньского; в кл. II.: Історія біблійна старого завіта А. Тороньского; в кл. III.: Історія біблійна нового завіта А. Тороньского; в кл. IV.: Літургіка гр. кат. церкви А. Тороньского; в кл. V. Християнсько-католицька доіматика фундаментальна і аполягетика А. Тороньского; в кл. VI: Християнсько-католицька доіматика частна А. Тороньского; в кл. VII.: Наука християнсько-католицької церкви Ваплера-Пюрка; в кл. VIII.: Історія християнсько-католицької церкви Ваплера-Степановича.

Язык латинский: в кл. I: Граматика Дра Самолевича і Солтисіка в переводі Р. Цеглинського, Вправи Шайдлера-Цеглинського; в кл. II.: Граматика як в кл. I., вправи Дра Самолевича-Коцковського; в кл. III. а) Граматика латинська Ж. Самолевича-І. Огоновського, вправи Прухніцького-Огоновського для III. кл.; б) Cornelii Nepotis *vitaes* вид. Людвіка Салія; в кл. IV.: Граматика як в кл. III. і вправи Прухніцького Огоновського для IV. класи; крім того автори: а) C. Julii Caesaris Commentarii de bello Gallico вид. Беднарського і б) P. Ovidii Nasonis carmina, вид. Ziwsa-Skupniewicz; в кл. V.—VIII.: Граматика як в кл. III., автори: в кл. V.: Chrestomathie aus Livius вид. Golling; Овід. як в кл. IV.; в кл. VI: Sallustius Catilina вид. Солтисіка, Cicero in Catilinam I., вид. Солтисіка, Vergilius, вид. Eichler-Rzepliński, Caesaris Commentarii de bello civili, вид. Навля; в кл. VII: Cicero pro Milone, pro Archia, Cato-Maior вид. Kornitzera і Vergilius як в кл. VI.; в кл. VIII.: Horatius, вид. Dolnicki-Librewski, Tacitus Annales, вид. Weindner-Starowiejski.

Язык греческий в кл. III.—VIII.: 1) Граматика грецька Фідерера в переводі і 2) Книжка для вправи в язиці грецькім для кл. III. і IV. Вінковський - Таборський - Цеглинський; V.—VIII. Шенкля-Цеглинського; Автори для класи V.: Хрестоматия Ксенофonta (вид. Фідерера) і Гомерова Іліада I. вид. Шайдлера-Солтисіка; в кл. VI.: Гомер і Ксенофонт як в V. і

(в II. півр.) Геродот кн. VII.—VIII., вид. Гольдера ; в кл. VII.: Demosthenes, вид. Воткого-Шміта і Homeri Odyssea вид. Christ-Jeziernicki ; в кл. VIII.: Plato Apologia, Crito ed. Christ-Lewicki, Laches ed. Wohlhab, Sophocles Antigona вид. Schubert-Majchrowicz i Odyssea як в кл. VII.

Язык русский: А) Граматика русского языка В. Коновского і І. Огоновского для кл. приготовл. І. і ІІ., С. Стоцкого і Ф. Гартнера для III.—IV.; Б) Кляса приготувлююча: Школа народна ч. IV; Руска читанка для І. кл.; Руска читанка для ІІ. кляси шкіл середніх; Руска читанка для ІІІ. кляси шкіл середніх; Руска читанка для ІV. кляси шкіл середніх; для кляси V: Взори поезії і прози К. Лучаковского: для VI. кл.: Хрестоматия староруска О. Огоновского; для VII. кл.: Вітмки з народної літератури українько-руської А. Барвіньского і Руска читанка для вищих кляс шкіл середніх Ч. І. устна словесність А. Барвіньского; для VIII. кл.: Вітмки з народної літератури українько-руської XIX. віку О. Барвіньского ч. ІІ.

Язык польский: А) Граматика польска І. Конарского для кл. приготовл. І.—ІІ., А. Малецкого для кл. III.—IV.; Кл. приговл. Szkółka cz. IV. Виписи польські т. І. вид. Прухніцького для кл. І.; Виписи польські Прухніцького т. ІІ. для кл. ІІ.; Виписи польські Чубка-Завілінського т. ІІІ. для кл. ІІІ. і т. ІV. для кл. ІV.; Взори поезії і прози на кл. V. Прухніцького; Виписи польск. Тарновского і Вуйціка ч. І. для кляси VI.; Ti самі що в кл. VI. і ч. ІІ. для кл. VII. і VIII.

Язык німецкий: Кл. приготувл. Початки науки німецкого языка для IV. кл. шкіл народних ; в кл. I. Л. Германа і К. Петеленца в переводі О. Калитовского „Вправи німецкі для першої кляси шкіл середніх“ ; в кл. ІІ.: Л. Германа і К. Петеленца в переводі О. Калитовского „Вправи німецкі для другої кляси шкіл середніх“ ; в кл. ІІІ. Л. Германа і К. Петеленца в переводі О. Калитовского „Вправи німецкі для третьої кляси шкіл середніх“ ; в кл. ІV.: Л. Германа і К. Петеленца в переводі О. Калитовского „Вправи німецкі для четвертої кляси шкіл середніх“ ; в кл. III.—IV. Petelenz Deutsche Grammatik ; в кл. V.: Читанка німецка Петеленца-Вернера для кл. V.; в кл. VI.: Читанка німецка Петеленца-Вернера для кл. VI.; в кл. VII.: Читанка німецка Петеленца-Вернера для кл.

VII.; в кл. VIII.: Читанка німецька Нетелена - Вернера для класи VII.

Істория і географія: в кл. I.: Короткий начерк географії, Бенош-Матієв; в кл. II.: 1) Оповідання з всесвітної історії ч. I. Дра А. Семковича — В. Ільницького. 1) Учебник географії Дра Каліговського; в кл. III.: „Оповідання з всесвітної історії Дра А. Семковича—В. Ільницького ч. II. Віки середні“, Львів 1893. 2) Учебник географії як в III. кл.; в кл. IV.: Дра А. Семковича—Поляньского, Оповідання з всесвітної історії ч. III., Час новий, Львів 1896, і Бенош-Маєрский-Поляньский, Начерк географії австро-угорської монархії; в кл. V.: Закшевський-Барвінський Істория всесвітна ч. I.; кл. VI. Закшевський-Барвінський Істория всесвітна ч. I. II. Гіндлі-В. І. ч. III.; Левицький-Матієв Істория краю родинного; кл. VII. Гіндлі-В. І. ч. III. і Левицький-Матієв як в VI. кл.; кл. VIII. Фінкель-Гломбіньский-Білецький Істория і статистика австро-угорської монархії; Левицький-Матієв як в VI. кл.

Математика: кл. приготовл. Друга книжка рахункова для уч. шкіл нар.; кл. I.—II.: 1) Учебник аритметики ч. I. II. Огоновського і 2) Мочника-Савицького „Наука геометрії з погляду“, ч. I.; в кл. III.—IV. 1) II. Огоновський „Аритметика“ ч. II. і 2) Мочника-Савицького „Наука геометрії з погляду“ ч. II.; в кл. V.—VIII.: Мочник-Савицький „Аритметика і Алгебра для висш. гімн. Львів 1877“, 2) Мочник-Савицький: „Геометрія для висш. гімн. Львів 1877“.

Істория природи: в кл. I. і II.: Зоольгія I. Верхратского на перший піврік, а на другий: Ботаніка Ростафіньского-Верхратского; в кл. III. 1) на перший піврік: II. Огоновський, „Фізика для низших клас гімназійльних, Львів 1897“, на II. піврік: Мінеральгія Ломницького-Верхратского; в кл. IV.: II. Огоновський „Фізика для низших клас гімназійльних. Львів 1897“; в кл. V.: (1. півр.) Бішінг-Гохштетер-Поляньский: Мінеральгія і геологія для висших кл. шкіл середніх, Львів 1890. в 2 півр.: Ботаніка Ростафіньского-Верхратского для висших клас; в кл. VI.: Шмідт-Поляньский, Зоольгія для висших клас шкіл середніх; в кл. VII.: Фізика Покмана-Савицького.

Логіка: в кл. VII.: Мандибур, Учебник логіки. евент. Kożłowski Logika elementarna.

Психологія: в кл. VIII.: Pechnik Zarys psychologii.

XIII. Класифікація учеників.

Класа приготовляюча: Крушельницький Ярослав, Пилипюк Василь, Самуляк Ілля, Аронець Василь, Баран Василь, Величко Степан, Гаєвий Николай, Грабовецький Іван, Геник Лукіян, Гродзіцький Петро, Далаврак Петро, Демчук Степан, Колесняк Дмитро, Кузич Антін, Кузич Степан, Левицький Віктор, Майковський Анатоль, Мандрусяк Василь, Матійків Федор, Никифоряк Савка, Олесницький Александр, Оробець Семен, Павлусевич Николай, Решетилович Олекса, Ришків Лев, Сапович Николай, Семотюк Семен, Слезюк Евгеній, Стефурак Іван, Туряньский Іван, Федак Іван, Федорчак Федор; 2 ученикам позволено повторити іспит з одного предмету по феріях, 1 одержав ступінь третій.

Класа I. а: Балицький Николай, Драганич Кароль, Симіх Михайло, Шепарович Іван, Барнич Володимир, Бялоскурський Петро, Весоловський Василь, Гавдунік Григорій, Джегнюк Франц, Ільницький Франц, Ковциуняк Степан, Кузик Степан, Кушлик Евгеній, Лаврів Николай, Мельник Іван, Микитчук Василь, Михайллюк Нестор, Могильницький Александр, Мосюк Петро, Николайчук Николай, Олексин Андрій, Олексій Евгеній, Оробець Василь, Нелєнський Зиновій, Неграш Михайло, Потаковський Володимир, Решетилович Зиновій, Слюсарчук Омелян, Ступницький Іван, Тарнавецький Аргур, Фицалович Юліян, Хойнацький Роман, Чолган Іван, Яновський Адам, Яськевич Александр; 2 ученикам позволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по феріях, 3 одержали другий а 1 третій ступінь.

Класа I. б: Гулин Дмитро, Бачинський Николай, Букшований Йосиф, Бундзяк Теодозій, Гулеюк Іван, Гуцуляк Іван, Геник Михайло, Задурович Йосиф, Калитчук Петро, Каратинський Іван, Кибюк Ілля, Козла Николай, Майковський Маркіл, Молодій Степан, Мулик Теодор, Налятинський Володимир, Підлеснюк Евгеній, Райд Віктор, Ржеховський Петро, Слезюк Володимир, Хомин Николай, Яковчик Онуфрій; 3 ученикам позволено повторити іспит з одного предмету по феріях, 5 одержало ступінь другий а 4 третій.

Класа II: Лопатюк Петро, Сивак Іван, Федюк Степан, Арсенич Василь, Берлад Михайло, Бойчук

Стефан, Бордун Олекса, Виноградник Дмитро, Волинець Сильвестер, Гаврилюк Олекса, Галяревич Михайло, Гарасимюк Гаврило, Глібовицкий Володимир, Головацкий Володимир, Герула Василь, Добринський Софон, Дрогомирецький Николай, Жибчин Яків, Жупанський Петро, Зелинський Іван, Каміньский Роман, Кашовський Жигмонт, Кобринський Володимир, Косташук Василь, Курилик Василь, Лавровський Юліян, Лукач Василь, Микитка Мирослав, Мисевич Йосиф, Морозюк Николай, Нестайко Юліян, Остафійчук Володимир, Острівський Ярослав, Охримович Дамян, Панталюк Іван, Петрів Михайло, Подолинський Володимир, Ришкі Евгеній, Сліпенький Василь, Стефурек Григорій, Сумик Роман, Федунік Ілля, Фенюк Василь, Шайдицький Володимир, Юрашук Юрій, Юркевич Олекса, Ясьельський Кароль; 5 ученикам позволено повторити іспит з одного предмету по феріях, 5 одержало другий степень.

Клас III: Срібний Николай, Шепарович Лев, Антонюк Олекса, Аронець Андрій, Базилевич Анатоль, Булка Михайло, Бундзяк Володимир, Вишницький Володимир, Ганущак Николай, Герасимович Сильвестер, Гуцуляк Андрій, Гелитович Іван, Денесюк Олекса, Доруидяк Николай, Киселевський Зиновій, Ковбуз Олекса, Коцабюк Василь, Кручак Григорій, Лакуста Іван, Левицький Андрій, Лепкалюк Михайло, Макарушка Володимир, Мелько Володимир, Навчук Юліян, Навлик Франц, Навлуєвич Володимир, Петрицький Степан, Райд Михайло, Романовський Іван, Романюк Михайло, Сальваровський Юліян, Соломяній Степан, Стасюк Василь, Терлецький Николай, Фроляк Іван, Якимів Николай; 5 ученикам позволено повторити іспит з одного предмету по феріях, 2 одержало степень другий, 4 третій.

Клас IV: Волчук Теофіль, Гірняк Никифор, Дмитерко Михайло, Калитовський Теодор Олег, Кааратинський Сильвестер, Колдуняк Юліян, Кузьмич Антін, Левицький Йосиф, Левицький Роман, Шимчук Петро, Охримович Йосиф, Петровський Евгеній, Рачковський Генрік, Рудницький Іван, Рутковський Михайло, Сіменович Роман, Степанів Ігнатій, Фроляк Василь, Чолган Зенон, Юркевич Антін, Яськевич Степан; 4 ученикам позволено поправити недостаточну поту з одного предмету по феріях, 1 одержав другий а 1 третій степень.

Клас V: Федюк Ярослав, Шепарович Юліян, Вергун Володимир, Войнаровський Павло, Григорців Іполіт,

Грицан Стефан, Гелитович Володимир, Гушул Евгеній, Гушул Теофіль, Добрянський Лев, Завадський Евгеній, Кисілевський Нестор, Лакуста Святослав, Масевич Володимир, Навчук Ярослав, Оробець Іван, Оробець Стефан, Павлусевич Іван, Павлусевич Николай, Печерський Петро, Шиотровський Теодор, Семенюк Николай, Сметанюк Петро, Яцевюк Василь; 4 ученикам позволено повторити іспит з одного предмету по феріях, 1 одержав другий а 2 третій степень.

Класа VI: Срібний Теодор, Бажалук Николай, Бурачпінський Денис, Вахняк Дмитро, Гринюк Олекса, Кисілевський Стефан, Котелко Іван, Кузик Ізидор, Левицкий Іван, Оробець Василь, Остафійчук Антін, Павлюк Методій, Рубінгер Володимир, Станецький Лев, Стрийский Іван, Филипович Александр, Чекалюк Богдан Мирослав; 5 ученикам позволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по феріях, 2 одержало другий, 1 третій степень.

Класа VII: Гузар Евгеній, Демчук Михайло, Полек Николай, Равлюк Николай, Вальнер Едвард, Глушкевич Евгеній, Глушкевич Зенон, Гоянюк Николай, Кисілевський Юліян, Панчак Іван, Попович Василь, Пosaцкий Методій, Райт Дмитро, Рожка Іван, Росткович Юрій, Ткачук Лаврентій, Хомин Ілля; 2 учеників одержало другий степень, 3 позволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по феріях, а 1 призначено до іспиту доповняючого.

Класа VIII: Тимощук Григорій, Балицкий Константин, Балицкий Юліян, Бодрут Николай, Галайчук Володимир, Голота Яків, Геник Михайло, Еловицкий Альфред, Костик Михайло, Костик Шавло, Лаврів Михайло, Левицкий Веселів, Плавлюк Іван, Смалько Роман, Томич Николай, Федів Володимир; 3 ученикам позволено повторити іспит з одного предмету по феріях.

XIV. Відо́за до родичів і опікунів.

Шкільний рік розпочне ся дня 3. вересня торжественним богослуженем, на котре мають безусловно явити ся всі записані ученики.

Запис учеників до I. класи і до класи приготовляючої буде відбувати ся 30. і 31. серпня, до вищих клас (II.—VIII.) 1. і 2. (евентуально і 3.) вересня.

Ученики мають зголосити ся лично враз із вітцем або матерію або одвічальним надзором домовим (господарем або господинею) і предложить съвідоцтво шкільне з поєлідного півроку і виновнити 2 вписові карти, на котрих повинні також точно виписати, яких предметів надобовязкових наміряють учити ся. Неправильне навіщане науки надобовязкових предметів впливає від'ємно на оцінку пильності ученика взагалі.

Ученики, що вперше вступають до закладу, мають явити ся в товаристві вітця, матери або опікуна і предложить: а) метрику хрещення, б) съвідоцтво шкільне того закладу, де передтим побирали науку з потвердженем Дирекції, що можна їх приняти до другого закладу.

Кождий ученик, котрий зголошує ся до I. класи гімназ. або до кл. приготовляючої а ходив переднє до IV. взгядно III. класи народної школи, має предложить съвідоцтво шкільне тої школи а також съвідоцтво зашіленої віспи найдавнійше в році перед зголошенем до гімназії або съвідоцтво ревакцинації.

Кождий ученик гімназіяльний платить при записі 2 корони на наукові прибори а з початком другого півроку 1 корону на закупно приборів до забави; ученики, що вперше вступають до закладу, платять крім того ще вступну таксус 4 К. 20 сотників, котру складають також ученики, що переходят з класи приготовляючої до гімназії.

Ученики класи приготовляючої платять лише 2 корони яко вступну таксус.

Шкільна оплата вносить за кождий піврік 40 корон а в класі приготовляючій 10 короп. Сю оплату має ученик, що не є від неїувільнений, зложити найдаліше до шести тижнів кожного півроку.

По мисли розпорядження Вис. ц. к. Мініст. Пр. з 6. мая 1890. Ч. 8836 можуть ученики I. класи тімн., винявши репетентів, вносити подане о увільнене від оплати шкільної вже в I. півроці. Тим з них, котрі з обичаїв, пильності і предметів одержать після скалі поту найменьше „добру“ до кінця жовтня і вкажуть ся належно вписанім съвідоцтвом убожества, може Висока ц. к. Рада Шк. краєва признати увільнене від оплати під услівем, коли їх шкільні съвідоцтва за I. піврік будуть відповідати приписанім вимогам. Таке подане о увільнене має внести кождий ученик в перших 8 днях місяця вересня.

Понеже не вільно ученикам мешкати деінде, як лиш там, де ім Дирекція позволить, проте поміщене учеників з початком шкільного року має бути условно застережене із сторони родичів або опікунів.

Вступні іспити до I. класи тімназияльної і до класи приготовляючої відбудуться дні 11. і 12. липня, 1. і 2. вересня. В кождім із сих термінів рішається безусловно о принятю ученика, а повторене вступного іспиту чи в тім самім, чи в другім заведеню є заборонене під карою виключення зі всіх тімназий. Зголосувати ся до нового іспиту не може репробованій ученик скорше як по році в якім небудь заведеню.

Ученики, що зголосують ся до I. класи тімн., мусять кінчити в сім році сонічнім найменінне 10. рік, а до класи приготовляючої найменьше 9. рік життя.

При вступнім іспиті до класи приготовляючої мають вказати ся ученики таким засобом знання, який можуть собі присвоїти в III. класі народної школи, а при іспиті до I. класи тімназияльної таким, який в IV. класі нар. школи, а крім цього мають відповісти ще слідуючим вимогам приписанім найновійшим розпорядженем Вис. ц. к. Мініст. В. і Пр. з дня 2. січня 1897. Ч. 31152): 1) в мові викладовій: мають подати також письменну аналізу одного речення, іменно означити в нім часті мови і їх форми та часті речення; 2) в рахунках будуть в письмених виробах увзгляднені також практичні питання із щоденного життя.

Іспити поправчі будуть відбувати ся дні 30. і 31. серпня, а іспити вступні до клас II.—VIII. межи 5—15. вересня.

Звертає ся увагу родичів і опікунів, щоби з огляду на добро своїх дітей або вихованців звідували ся як найчастійше в капцелярії гімназіяльний о їх успіхах в науці і поведінню. В ей ціли визначені години від 10—11 рано кождої другої неділі (по кождім 1. і 15. дні місяця).

З а м i т к a. Всі ученики суть обовязані вже від самого початку шкільного року носити приписані мундири в школі і поза школою; звільнити від сего обовязку на рік 1901/1902 може Дирекція лише тих учеників I. класи, котрі докажуть, що задля убожества не в силі епратити собі мундур. „Шкільні правила“ (§. 2.) виразно висказують, що ученикам не вільно в чім небудь відступати від приписаного крою або краски поодиноких частий мундуру, ані взагалі вводити які небудь зміни.

